

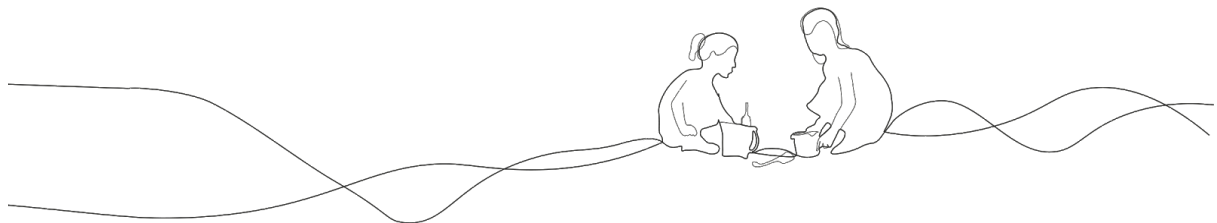
Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur,
trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Hantering av friyta vid förskoleutbyggnad

Samsyn och konfliktpunkter i synen på kvalité i förskolans utemiljö

Niki Lindgren

Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2020

Hantering av friyta vid förskoleutbyggnad

Samsyn och konfliktpunkter i synen på kvalitet i förskolans utemiljö

Managing free space in preschool developments

Commonalities and divergences in perspectives regarding quality in preschool outdoor environments

Niki Lindgren

Handledare: Fredrika Mårtensson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Linnéa Fridell, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2020

Omslagsbild: Digital illustration Niki Lindgren 2020-02-17

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: preschool, outdoor environment, development, learning, play, pedagogical quality, socialt samspel, barns utveckling, förskolegård

SLU Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Som landskapsarkitekt vill jag vara med och skapa ett långsiktigt hållbart samhälle. Jag vill vara med och bidra till platsspecifika lösningar och grön planering. Min främsta drivkraft är varje plats specifika förutsättningar och de människor som ska använda den. Mitt allra största intresse ligger i frågor som rör barns utemiljöer, främst i förskolekontext. Jag vill hitta lösningar där förskolegården ligger till stöd för den pedagogiska verksamheten samtidigt som den bidrar till barns fria lek och rörelse. Med ett stadsbyggnadsideal som präglas av förtätning, vill jag kämpa för barnens plats i staden.

Tack vare min handledare Fredrika Mårtensson, som med sin erfarenhet och kunskap hjälpt mig med detta arbete, har jag fått nya insikter och argument att använda för att förespråka barnperspektivet. Stort tack också till de som har ställt upp på intervju. Tack för er tid och värdefulla perspektiv.

A handwritten signature in black ink, reading 'Niki Lindgren'. The signature is fluid and cursive, with the first name 'Niki' and last name 'Lindgren' clearly distinguishable.

Niki Lindgren
Malmö, 2020

Sammandrag

Förskolan har blivit symbol för den fysiska miljö där barn spenderar större delen av sina första levnadsår. Förskolan har det senaste decenniet även blivit en del av det svenska utbildningssystemet och är därmed barnets första möte med formellt lärande, men lek och omsorg är andra viktiga dimensioner i förskoleverksamhet. Verksamheten kräver särskilda fysiska förutsättningar och inkluderar vanligtvis en förskolebyggnad med tillhörande förskolegård, men skiftar i utformning. Anledningen till detta har visat sig vara mångbottnad och handlar bland annat om att det är flera olika perspektiv som verkar inom eller med inflytande över planeringen av dessa miljöer. En litteraturstudie av forskning på fältet gör det tydligt att barn behöver utrymme, vegetation och varierade utemiljöer för att utmanas och utvecklas. Samtidigt är förskolemiljön en produkt av stadsplaneringen i stort som skall tillgodose olika funktioner och regleras genom lagar och riktlinjer. Studien ger en inblick i gemensamma utgångspunkter, skillnader och konfliktpunkter mellan olika perspektiv och den kunskap och föreställningar som bildar underlag till beslut. I uppsatsen intervjuas representanter för tre olika yrkesgrupper: planerare vid förskoleförvaltning, landskapsarkitektur samt pedagog. Samtliga respondenter har kopplingar till en specifik förskola som fungerar som utgångspunkt för samtal och analys. I resultatdelen pekas samsyn och perspektivbrytningar ut som kan antyda utvecklingspotentialer och konfliktpunkter i planeringen och förvaltningen av förskolegårdar. Det visar sig att samtliga perspektiv bekräftar vikten av en förskolegård och att de uppfattar att att frytan är av betydelse för barnens lek, lärande och utveckling. Men det visar sig också att faktorer som stora barngrupper, låg personaltäthet, krav i läroplanen och brist på byggbar mark, betoning på säkerhetsaspekter mm är faktorer som leder olika aktörer till olika slutsatser och som här diskuteras mot bakgrund av kunskapsläget inom pedagogik, planering och landskapsforskning.

Abstract

The preschool has become a symbol as the physical environment where children spend the majority of time in their early childhood years. During the last decade, the preschool has also become a part of the Swedish educational system, which makes it the first interaction with formal learning. Additionally, the preschool is also influenced by play and caregiving. These factors requires certain physical conditions, which usually includes a building and an adjacent outdoor space. However, the design, function and size of outdoor spaces vary between different preschools. The reason for this has been shown to be multifaceted and a result of different perspectives and practices related to these environments. A literature study makes it clear that children need outdoor environments that are spacious, green and varied in order to develop and get challenged. Preschool developments are regulated by legislations and policies in planning but also the result of the terms and conditions in the realm of the preschool practice and planning. To gain insight into commonalities and divergences in perspectives related to the preschool outdoor spaces, four different professionals are interviewed. All interviewees have a connection to a particular preschool outdoor environment which is the departure for the investigation. The interviewees are a project planner at the local management for preschools, two landscape architects and a pedagogue. In the result, the data from the literature studies and interviews are compared and points out similarities and differences in perspectives. Factors of consensus and conflict regarding the preschool outdoor environment are highlighted. Furthermore, the result show that the free space is mentioned as important by all perspectives and they confirm its importance regarding children's play, learning and development. However, it also show that factors like bigger group sizes, declining amount of preschool teachers with a degree, increased demands in the curriculum and lack of buildable land are a few of the factors that bring actors involved to different conclusions. This is discussed in the light of the current position of knowledge within pedagogy, planning and landscape research.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Mål	7
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Material och metod	7
1.4.1 Litteraturstudie	7
1.4.2 Referensförskola	7
2. En plats för lek, lärande och utveckling	10
2.1 Inledning	10
2.2 Barns behov av naturkontakt	10
2.3 Fysiskt aktiv lek i grön miljö	11
3. Förskolan i stadsrummet	14
3.1 Lagstiftning och styrande dokument	14
3.2 Trender i förskoleutbyggnad	15
4. Förskolan som pedagogisk miljö	17
4.1 Kvalitet kopplat till läroplanen	17
4.2 Verksamhetens organisering och villkor	18
4.3 Utevistelse som rutin och vardagsvana	19
5. Referensförskola	22
5.1. Platsbesök	22
5.2. Intervjuer	28
5.2.1 Projektsamordnarens perspektiv	28
5.2.2. Landskapsarkitekternas perspektiv	30
5.2.3. Pedagogens perspektiv	32
6. Resultat	35
6.1 Samsyn kring förskolegården	35
6.1.1 Utvecklande utemiljöer	35
6.1.3. Förvaltningens bidrag av dynamik till gården	37
6.1.2. Flytta ut verksamheten	38
6.2 Perspektivbrytningar	38
6.2.1. Personalrelaterade frågor	39
6.2.2. Tillsynsansvar och säkerhet	40
7. Diskussion	42
8. Slutsatser	45
9. Referenser	46

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Förskolan är en viktig arena för barn i vardagen, då den svenska samhällsstrukturen bygger på att förskolan tar hand om våra barn under arbetstid (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Detta stärks av skollagen som fastslår att varje kommun är skyldig att erbjuda alla barn mellan 1-5 år en förskoleplats (SFS 2010:800). Som resultat visar siffror från Skolverket (2019) att 85% av landets 1-5 åringar idag är inskrivna i förskola. Tanken med reformen är att majoriteten av landets alla barn ska ges en likvärdig möjlighet till omsorg och utbildning under de första levnadsåren (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). I snitt spenderar varje barn 30 timmar i veckan på förskolan (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

Generellt har många platser i staden blivit mindre barnvänliga och kraftigt reducerats i storlek på grund av rådande normer och stadsbyggnadsideal (Kylin & Bodelius, 2015a). Som resultat har förskolegårdens betydelse betonats som en särskilt viktig utemiljö för barn. Avsaknaden av en nationellt sammanhållen policy kring barns utemiljöer ledde fram till att Boverket (2015) författade utredningen *Gör plats för barn och unga!* Där sammanfattades forskning kring barns lek, lärande och utveckling och hur denna kan ligga till grund för att skapa välfungerande utemiljöer för barn. Boverket (2015) betonar att barn behöver utrymme och andra fysiska förutsättningar som svarar mot deras behov av lek och utveckling. Flera perspektiv måste samverka för att detta ska uppnås i den täta staden, inte minst på förskolegården (Boverket, 2015).

Verklighetens förskolegårdar visar idag på stora skillnader i utformning och kan ses som ett resultat av olika perspektiv representerade i planeringen av dessa miljöer (Boverket, 2015). Även genom egna observationer har jag kunnat identifiera detta, då jag under mina studier vid SLU Alnarp har haft möjlighet att jobba som landskapsarkitekt i Malmö stad. I mitt arbete ingick bland annat att inventera stadens förskolegårdar. Resultatet av det arbetet bekräftar de stora skillnader som finns mellan olika utemiljöer samt skillnader i perspektiv mellan olika professioner med inflytande över utformning av förskolegården, vilka alla är perspektiv som Boverket (2015) menar bör tas i beaktning vid hantering av friyta. Till detta masterarbete har därför min nyfikenhet väckts att fördjupa mina kunskaper och jämföra hur olika professioner ser på organisering av förskolan och hur det i sin tur påverkar kvaliteten på förskolegårdar och förskolebarnens utevistelse.

1.2 Mål

Det övergripande målet är att bygga en grund för initierade beslut kring hur vi ska skapa utvecklande och välfungerande förskolegårdar som tar tillvara på olika yrkesgruppers perspektiv och den kunskap som dessa representerar i planeringen av förskolemiljöer.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka olika perspektiv gällande betydelsen av friyta på förskolegården med fokus på den kunskap och de föreställningar som bildar underlag för deras omdöme och beslut.

- Hur förstår planerare/landskapsarkitekter/pedagoger sambanden mellan kvaliteter i utemiljön och barns behov och intressen?
- Vilka viktiga gemensamma utgångspunkter och perspektivbrytningar kan identifieras mellan olika professioner som tillsammans bildar underlag till beslut?

1.4 Material och metod

Arbetet kommer att redovisas som en akademisk uppsats baserad på litteraturstudier samt en studie kring planeringen och användningen av utemiljön vid en referensförskola. Den senare baseras på dokumentation av utemiljön och kvalitativa intervjuer med representanter för olika yrkesgrupper.

1.4.1 Litteraturstudie

Litteraturstudien utgjorde första fasen och baseras på en informationssökning av litteratur med relevans för mitt ämne. Urvalet av den vetenskapliga litteratur som använts har gjorts i olika databaser, främst genom SLU-bibliotekets egen sökmotor PRIMO men också genom Google Scholar. Sökord som har använts är till exempel preschool, outdoor environment, learning och pedagogical quality. Vid relevanta träffar har även artiklarnas referenslistor undersökts för ytterligare material. Min handledare Fredrika Mårtensson har också navigerat mig mot lämpliga källor. På detta vis har jag fått ta del av forskning och annan litteratur med hög trovärdighet. Information har även hämtats från statliga publikationer och kommunala dokument. Materialet har använts som referensram vid analys och resultatbeskrivning.

1.4.2 Referensförskola

Arbetets andra fas har utgått från utformningen, planeringen och användningen av Bojens förskolan i Malmö stad. Valet av förskolegård baseras på tidigare erfarenheter som anställd på förskoleförvaltningen i Malmö stad, där syftet med mitt arbete var att inventera stadens förskolegårdar. Inventeringen utgick från

kommunens planeringsverktyg lekvärdesfaktorn och sammanställdes genom en kartläggning av lekvärdet på stadens förskolegårdar. Varje platsbesök dokumenterades digitalt i bild och skrift. På referensförskolan identifierades en planeringsrelaterad utmaning i form av ett tillfälligt staket som placerats ut på gården. De foton som presenteras från referensgården är från ett platsbesök i juni 2019. Några utav fotonna användes även som utgångspunkt för dialogen under intervjuerna. I övrigt är detta examensarbete fristående från de resultat som inventeringen för Malmö stad mynnade ut i.

Valet av respondenter för intervju har gjorts i syftet att spegla olika perspektiv på den utvalda förskolan i Malmö. Appliceringen av perspektiv på ett reellt exempel har bidragit till bättre förståelse för respondenternas överväganden. Intervjuer av den typ som genomförts i detta arbete faller under en kvalitativ metod, då syftet har varit att få insikt i enskilda respondenters erfarenheter och överväganden. Metoden tillåter en djuplodande beskrivning från respektive respondent och den insamlade datan har möjlighet att ge en utförlig beskrivning av de deltagandes respektive uppfattning (Patel & Davidsson, 2019).

Samtliga steg i genomförandet av arbetets kvalitativa intervjuer har eftersträvat en god forskningssed och präglats av Vetenskapsrådets (2017) etiska krav. Intervjuerna har ägt rum genom ett möte med varje enskild respondent. Den inledande kontakten med respondenterna togs via mail i god tid innan intervjun, där jag presenterade mig själv, syftet med mitt examensarbete och motivering till varför jag tillfrågade just den valda respondenten. Vid själva intervjutillfället repeterades syftet med uppsatsen ytterligare en gång för att förtydliga mina avsikter med arbetet samt att deltagandet sker på frivillig basis. Information om att intervjun skulle spelas in gavs till samtliga respondenter och deras samtycke inhämtades innan inspelningen påbörjades. Genom dessa steg har informationskravet och samtyckeskravet bemötts. Uppgifter som namn eller annan personlig information som kan kopplas direkt till enskild respondent har utelämnats i detta arbete. Samtliga ljudfiler och transkriberingar har raderats efter analys för att dessa inte ska kunna hamna i fel händer. Slutligen kommer den insamlade datan endast besvara frågeställningar rörande detta masterarbete och inte användas i andra studier. Genom dessa steg har konfidentialitetskravet och nyttjandekravet också bemötts.

Intervju med planeringsperspektiv (respondent 1): Anställd på förskoleförvaltningen i Malmö stad. Intervjun genomfördes för att ta del av perspektiv från förskoleförvaltningen med inblick i planeringsprocessen av förskolan samt Malmö stads förhållningssätt till förskoleutbyggnad. Intervjun hölls i ett mötersrum i Förskoleförvaltningens lokaler i centrala Malmö och tog ungefär en timme.

Intervju med gestaltningsperspektiv (respondent 2 och 3): Ansvariga landskapsarkitekter vid gestaltningen av förskolegården. Intervjun genomfördes för att få dokumenterat perspektiv från landskapsarkitekter med kunskap om gestaltningsprocessen och förskolegården vid ritbordet. Intervjun hölls på ett café i centrala Malmö och tog ungefär en timme.

Intervju med pedagogperspektiv (respondent 4): Pedagog på förskolan. Intervjun genomfördes med avsikt att få perspektiv från pedagoger med inblick i hur en förskolegård fungerar och används i praktiken. Intervjun hölls i ett mötesrum på den aktuella förskolan och tog ungefär en timme.

Samtliga intervjuer inleddes med uppvärmningsfrågor, där respondenterna ombads beskriva sitt yrke, hur länge de varit på arbetsplatsen samt vad de arbetat med tidigare. Frågorna övergick sedan till frågor kopplade till uppsatsens frågeställningar. Då varje respondent representerar olika kompetensområden samt olika delar av processen vid hantering av friytan, var intervjuguiden anpassad efter respektive intervjutillfälle och respondent med en låg standardiseringsgrad av intervjuerna (Patel & Davidsson, 2019). Resultatet av arbetets litteraturstudie samt mina observationer från mina platsbesök på den valda förskolan ledde fram till att jag i förväg hade formulerat ett antal intervjufrågor. Däremot lämnades utrymme under intervjun att välja lämplig ordning, formulera följdfrågor alternativt formulera helt nya frågor, beroende på respondentens svar, med andra ord en låg struktureringsgrad på intervjun (Patel & Davidsson, 2019).

Intervjuerna spelades in med hjälp av en mobiltelefon och har transkriberats, för att underlätta analys och undvika missuppfattningar och förhastade slutsatser. För att bearbeta den insamlade datan från intervjuerna har sedan en tematisk innehållsanalys gjorts, vilket innebär att intervjuernas innehåll i ett första steg sorterades utifrån ämnen och viktiga aspekter som rör uppsatsens frågeställningar (Braun & Clarke, 2006). Material tillhörande följande teman vaskades fram på detta sätt: Friyta - storlek, öppna ytor, placering av byggnad/ Förskolegårdens innehåll - vegetation, lekredskap, material/ Säkerhet- tillsynsansvar, överblickbarhet, fysiska avgränsningar. I redovisningen av datan från intervjuerna har vissa delar kursiverats i ett försök att hitta subteman till de ursprungliga temana. På materialet inom ramen för varje tema genomfördes en kvalitativ analys i vilken utvecklingspotentialer och konfliktpunkter kring förskolegårdens kvaliteter togs fram, vilket resulterade i ett antal teman som använts för att strukturera resultatdelen: Utvecklande utemiljöer/ Förvaltningens bidrag av dynamik till gården/ Flytta ut verksamheten/ Personalrelaterade frågor/ Tillsynsansvar och säkerhet.

2. En plats för lek, lärande och utveckling

2.1 Inledning

Utevistelse har länge varit en del av den pedagogiska traditionen i Norden och utgör tillsammans med samlingar, måltider och vila en del av den dagliga verksamheten i förskolan (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

Förskolegården blir således den utemiljö som når flest barn och i ett samhälle där barns rörelsefrihet och möjlighet till utevistelse har minskat drastiskt de senaste decennierna, beskrivs förskolegården som en viktig tillgång (Boverket, 2015). Utevistelse och lek i naturliga miljöer har på många håll ersatts av en ökad skärmtid förenad med potentiellt hälsofarliga effekter (Wells, Jimenez & Mårtensson, 2012) och utebliven naturkontakt i barndomen kan också leda till bristande kunskap, förståelse och omsorg om naturen (Chawla, 2007). Det kan därför ligga en potential i att utveckla förskolegården för att främja hälsa och folkbildning i en hållbar stadsutveckling (Mårtensson, 2011).

2.2 Barns behov av naturkontakt

Att leka är en viktig del av ett barns tillvaro då barn genom leken utforskar sina egna förmågor, kommunicerar med andra samt bearbetar intryck och erfarenheter (Gärdenfors, 2009) där den fysiska miljön skapar förutsättningar för vilken typ av aktivitet som kan äga rum på en plats (Björklid, 2005).

Inomhus förhåller sig leken alltså till byggnadens fasta väggar och varje rums ofta förutbestämda funktion. I kontrast till detta står utomhusmiljön, vars mer flexibla och öppna sammanhang ger varje enskilt barn större möjlighet att på sina egna villkor kunna upptäcka och använda den fysiska miljön (Mårtensson, 2004).

Då vuxna i lägre grad än inomhus reglerar barnens lek vid utevistelse får barn större rörelsefrihet och kan ägna sig åt aktiviteter som att springa, hoppa, plaska och klättra (Bråten et al., 2015). De mer tillåtande sociala och fysiska strukturerna vid utevistelse bidrar till olika sekvenser där fart blandas med stillhet och där händelseförloppen ofta ändrar riktning (Mårtensson, 2013). Att leken regleras mindre utomhus beskrivs som en reflektion av vuxnas föreställning kring naturen som en medfostrare till vilket man har god tilltro. Vid utevistelse tenderar vuxna att ta ett steg tillbaka och låta barnen själva initiera aktiviteter och låta dem reda ut konflikter på egen hand (Mårtensson, 2009).

Utomhusmiljöer kan dock, liksom inomhusmiljöer, också vara starkt programmerade. Till exempel är prydligt ordnade och färdigställda lekmiljöer ofta kodade med förutbestämda funktioner och är en reflektion av vuxnas

föreställningar om vad ett barn vill ha (Grahm et al., 1997). En plats präglad av natur kan därför bättre möta barns perspektiv genom att ge dem större möjlighet för barnet själv att bestämma och manipulera den fysiska miljön (Mårtensson, 2013). Naturmiljöns föränderlighet, variation och mångsidighet erbjuder barnet aktiviteter som aktiverar både kropp och sinne. Den mindre förutsägbara tillvaron utomhus bjuder in till överraskningar som adderar till barnens lek, med en plötslig väderväxling, en ny lekkamrat eller en förbipasserande som ger leken en ny vändning (Mårtensson, 2009). En miljö som erbjuder denna typ av kroppsliga och sinnliga närvaro har visat sig ha stor potential att väcka barnets intresse och nyfikenhet (Jansson & Müller, 2009) och lägga grunden för viktiga steg i barnets sociala, emotionella och verbala utveckling (Pagels & Raustorp, 2013). Lek i naturmiljö har också visat sig kunna stödja sociala relationer och förbättra det sociala klimatet på en plats (Wells, Mårtensson & Jiminez, 2012).

En annan dimension i barns relation till utomhusmiljön är att de lätt knyter an känslomässigt till viktiga platser för lek och utforskande på ett sätt som bidrar till deras välbefinnande och mening (Chawla, 2015). Platsanknytning sker stegvis och på en förskolegård utgår vanligtvis från det trygga området närmast huset för att sedan vidgas ut över på gården (Chawla, 2007). En vanlig modell för utformning av förskolegårdar som följer denna teori är att området närmast huset är utformat för lugnare aktiviteter, möblerat med till exempel bänkar och bord och högre vuxennärvaro medan det längre bort från huset finns en större mix av öppna och slutna platser som sedan övergår till mer sammanhängande partier av naturmark (Mårtensson, 2009). På så sätt kan en balans mellan upptäckande och trygghet upprätthållas (Chawla, 2015).

Allt eftersom barnens vistelseområden på gården utökas, bekantar de sig allt mer med omvärlden och genom att lämna avtryck i den fysiska miljön och skapa sina egna platser i "den stora världen" (Kylin, 2003). Barnets identitet utvecklas i takt med att flera platser upptäcks och erövrar genom de spår som lämnas kvar, till exempel genom en samling pinnar eller en lövhög. Även samvaron med andra barn på förskolegården bidrar till en viktig dynamik som skapar kollektiva lekar och rörelse över gården (Mårtensson, 2009) och i en tillfredsställande miljö behöver det finnas utmaningar för barn i alla åldrar (Chawla, 2007), inte minst för deras fysiskt aktiva lek.

2.3 Fysiskt aktiv lek i grön miljö

En aktiv och hälsosam livsstil grundläggs i barndomen (Boldemann et al., 2011). Genom kontinuerlig fysisk aktivitet skapas förutsättningar för en sund utveckling av både kognitiva och fysiska funktioner (Wikland, 2013). Fysisk aktivitet beskrivs som rörelse genererad från skelettmuskulatur, vilken i sin tur

ökar ämnesomsättningen (Pagels & Raustorp, 2013). Under de första tre levnadsåren lär sig barnet bemästra grundläggande färdigheter som att krypa, resa sig och gå (Thorén et al., 2019) och sedan följer en livslång utveckling där kroppen kan tränas till att användas till mer avancerade rörelser i allt mer komplexa miljöer (Fjørtoft, Kjønniksen & Støa, 2018).

Den fysiska aktiviteten är generellt högre vid utevistelse (Raustorp et al., 2012), men längden på utevistelse varierar mellan olika förskolor (Groenholt Olesen, 2013) och en gård med bra kvalitet ökar både längden på utevistelsen samt den fysiska aktiviteten per minut (Söderström et al., 2012). Även policyer kring utevistelse har visat sig vara en lyckad strategi för att införa mer rörelse i förskolan (Berglind & Chen, 2019). För att ett barn ska ha möjlighet att utveckla en sund kroppsvikt och muskelmassa behöver det i snitt ta 15000 steg per dag (Boldemann et al., 2005) eller vara fysiskt aktivt i minst 60 minuter (Groenholt Olesen et al., 2013; Pagels & Raustorp, 2013). I en undersökning utförd på svenska förskolor visade det sig att endast 33% av barnen som deltog i studien uppnådde den rekommenderade mängden fysisk aktivitet (Berglind et al., 2017). I en forskningsstudie av Boldemann et al. (2005) visade det sig däremot att barn med tillgång till en rymlig, grön och varierad förskolegård i snitt tog 1500-2000 fler steg än barn på enklare och mer naturfattiga förskolegårdar.

Rymliga, gröna och varierade miljöer vid förskolor har visat sig ha en positiv effekt på barns hälsa och välmående (Söderström et al., 2012). En naturmiljö kan erbjuda naturlig lövskugga, vilket gör att barn kan vistas utomhus i skydd från farlig UV-strålning. Om barnen ges möjlighet att leka på platser där de skyddas från solen minimeras risken för hudcancer (Boldemann, 2013). Andra positiva effekter av vistelse i hälsofrämjande miljöer inkluderar även bättre sömn, en mer hälsosam kroppsvikt och välbefinnande. Resultatet beskrivs främst bero på att kvalitativa utemiljöer ökar längden på utevistelsen, vilket i sin tur påverkar barnens hälsa positivt genom att vara energikrävande (Söderström et al., 2012).

Vistelse i grön miljö motarbetar även stress och koncentrationssvårigheter och har visat sig ha koppling till barns exekutiva funktioner med mer självdisciplin och bättre skolresultat som följd (Mårtensson et al., 2009). Studier av Wells (2000) med barn i skolåldern visar på ett samband mellan gröna miljöer och en ökad självdisciplin och inläring. Vidare bekräftar Faber Taylor, Kuo & Sullivan (2002) att elever med en hög nivå av självdisciplin generellt uppnår bättre skolresultat. Detta tyder på att den fysiska miljön i förskolan har betydelse för utfallet av den pedagogiska verksamheten (Mårtensson et al., 2011).

Ytterligare en positiv dimension av naturmiljön är att den ger möjlighet till återhämtning för barnet (Björklid, 2005). Kaplan & Kaplan (1989) har beskrivit platser karaktäriserade av läsbarhet, sammanhang, mystik och komplexitet och hur detta skapar en välgörande fascination (Kaplan & Kaplan, 1989) och Mårtensson et al. (2009) beskriver hur denna teori om rekreativa utemiljöer även går att applicera på barn. I en studie där närmare 200 förskolebarn deltog drogs slutsatsen att barn med tillgång till gröna, rymliga och varierade förskolegårdar hittar återhämtning vid utevistelse. Studier visar även möjligheten att dra sig undan något från vuxnas övervakning kan ha betydelse för en plats återhämtande egenskaper (Korpela, Kyttä & Harting, 2002).

För att tillgodose samtliga av de positiva effekter som nämnts i styckena ovan, bör således en förskolegård med optimala förutsättningar för lek och utveckling bestå av en friyta som är generös i storlek samt präglas av en varierad topografi och rikligt med vegetation (Mårtensson, 2013). Trots ovan nämnda forskningsstudier ser verklighetens förskolegårdar dock olika ut och visar på stora skillnader i utformning (Boverket, 2015).

3. Förskolan i stadsrummet

3.1 Lagstiftning och styrande dokument

Fördelningen av stadens funktioner styrs av den fysiska planeringen. För att garantera att barnens utemiljöer är av god kvalitet krävs det således att barnperspektivet tas i beaktning hela vägen från översiktsplaneringen och genom alla steg fram till själva byggandet (Boverket, 2015). I frågan om förskolegårdens varande i staden är Läroplanen för förskolans riktlinje ett första steg, vilken anger att förskolan ska ha möjlighet att erbjuda aktiviteter både inomhus och utomhus. Läroplanen ställer också krav på att den fysiska miljön ska vara utformad på ett sådant vis att barnens fantasi, kreativitet och egna agendor ska kunna ta form (Skolverket, 2018). Det är sedan är Plan- och bygglagen (PBL) (SFS 2010:900) som tar vid och reglerar lämplig placering och storlek på förskolegården, så kallad friyta. Friyta definieras som ytan vid förskolans utemiljö där de kan vistas på egen hand (Boverket, 2015). För att friytan ska vara lämplig för lek och utevistelse ska den enligt PBL vara *tillräckligt stor* (SFS 2010:900). Något exakt mått anges alltså inte, vilket ger utrymme för egen tolkning. För att lagen inte ska riskera att kunna tolkas för snävt, har Boverket gett ut allmänna råd om friyta för lek och utevistelse för skola och förskola (BFS 2015:1 FRI). Där nämns bland annat att friytan ska inkludera varierande terräng, vegetation samt goda sol- och skuggförhållanden.

För att förtydliga innebörden i de nationella direktiven har enskilda kommuner valt att ta fram egna riktlinjer för att definiera hur stor friytan bör vara (Kylin & Bodelius, 2015b). Malmö stad (2016) skriver att ambitionen för friyta vid förskolor är 30 kvadratmeter per barn samt att förskolegården totalt ska utgöras av minst 2000 kvadratmeter. Angivelsen kring friytans storlek i Malmö stad bygger på rekommendationer från Socialstyrelsen som 1989 rekommenderade 40 kvadratmeter per barn. Måttet ansågs då som lämpligt för att kunna skapa goda förutsättningar för en bra förskolegård (Kylin & Bodelius, 2015b). I de delar av staden där kravet på friyta inte kan uppnås skriver Malmö stad (2016) att de övriga kvalitetsaspekterna i den lokalt utvecklade lekvärdesfaktorn bör prioriteras istället. Förutom friyta inkluderar lekvärdesfaktorn kvalitetsaspekterna vegetation och topografi, zonering, tillgänglighet, integrering av lekutrustning i landskapet, möjlighet till omvärldsförståelse samt samspel mellan inne och ute (Malmö stad, 2011). Kvalitetsaspekterna beskrivs vara baserade på forskning och erfarenheter med syfte att skapa en hög lekkvalitet på stadens förskolegårdar (Malmö stad, 2016).

Forskning från Norge visar att det finns ett tydligt samband mellan närvaro av lagstiftning kring minimimått på friyta vid förskolor. I studien framgår det att förskolor som byggts då det inte funnits några angivelser kring friyta generellt har mindre förskolegårdar än förskolor som byggts då det funnits minimimått för friyta (Nielsen & Hägerhäll, 2012). Mot denna bakgrund är förutsättningarna för utevistelse därför ett resultat av de normer, lagar och riktlinjer som var aktuella när förskolan i fråga planerades (Mårtensson, 2004).

Plan och bygglagen (SFS 2010:900) ställer även krav på tillgänglighet och säkerhet vid färdig anläggning. Det beskrivs hur säkerhetsarbetet ska ske systematiskt och med regelbunden tillsyn av bland annat markmaterial, fallunderlag, lekutrustning och vattenanläggningar, men det yttersta ansvaret för att förebygga personskador i form av olyckor och skador till följd av vistelse i förskolans fysiska miljö bär fastighetsägaren på (Boverket, 2015).

3.2 Trender i förskoleutbyggnad

Nya övervägningar och villkor för förskoleutbyggnad har utmanat den traditionella typen av förskola som tidigare byggts i envåningshus med endast ett fåtal avdelningar (Bråten et al., 2015). Idag finns det forskning inom planering som pekar på att förskolor med få enheter kan vara sårbara vid sjukdom samt vara mindre ekonomiskt bärkraftiga än förskolor med fler avdelningar (Månsson & Lindstaf, 2013). Konkurrens om marken leder till svårigheter att hitta lämpliga tomter att bebygga och en genomgång som gjorts av Statistiska Centralbyrån (SCB) på friytor vid grundskolor visar att friyta per elev minskar. Friytan nedprioriteras ofta för att ge rum åt nya skolbyggnader, utan att kompletteras med ny mark till skolgården (SCB, 2017). Sammantaget leder en rad olika faktorer till en förskoleutbyggnad med allt större enheter (Boverket, 2015) och en skandinavisk utblick visar att tendensen är densamma även i Danmark och Norge (Kragh-Müller & Ringmose; Bråten et al., 2015).

Det strategiska arbetet med förskoleutbyggnad baseras på befolkningsprognoser. Dessa prognoser kan inte ge några självklara svar på stadens framtida demografi och behov, men det ger en fingervisning åt vilket håll en förvaltning bör rikta sina resurser (Malmö stad, 2019c). Vidare är utbyggnad av förskolor en komplex process som involverar många förvaltningar och från idé till färdig förskola tar det upp till tre till fyra år.

Malmö stad (2016) prövar strategier för att tillgodose friyta genom att anlägga större förskoleenheter. Funktionsprogrammet för förskolan beskriver hur förskolan med fördel kan byggas i flera våningar för att skapa plats för friyta och i dokumentet samlas kunskap och fakta för att skapa en samsyn mellan de som tar del av processen vid förskoleutbyggnad (Malmö stad, 2019d). I kapitlet som

berör utemiljö står det att gården ska präglas av de kvaliteter som anges i lekvärdesfaktorn och ska uppnå ett värde på minst +3 poäng (Förskoleförvaltningen, 2016).

Siffror från Skolverket (2019) visar att varje förskoleenhet i landet idag har i snitt tre avdelningar. Enligt 1 kap. 3 § skollagen (SFS 2010:800) är en *förskoleenhet* av huvudman för förskola organiserad enhet som omfattar verksamhet i en eller flera förskolebyggnader som ligger nära varandra och till enheten knuten verksamhet som inte bedrivs i någon förskolebyggnad. I förskoleförvaltningens organisation i Malmö stad ingår enheten för fysisk miljö. Enheten ansvarar för byggnation av nya förskolor och utbyggnad av redan befintliga förskolor (Malmö stad, 2019c). Av de förskolor som ska tas i bruk inom de närmsta åren är samtliga planerade att rymma mellan 80 till 300 barn (Malmö stad, 2019a).

4. Förskolan som pedagogisk miljö

4.1 Kvalitet kopplat till läroplanen

Under sina år på förskolan har barnet möjlighet att utveckla sociala, emotionella, kommunikativa, kognitiva och fysiska färdigheter. Både tillsammans med andra barn men även vuxna. Det är därför viktigt att förskolan kan erbjuda en miljö som möjliggör detta genom att skapa goda möjligheter för lek, lärande och omsorg (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Samtidigt tillhör förskolan ett av barnets första möte med formellt lärande och verksamheten baseras på de mål och riktlinjer som formuleras i läroplanen för förskolan (Björklid, 2005).

Sedan slutet på 90-talet har förskolan varit en del av utbildningsdepartementet, vilket ger verksamheten en tydlig koppling till det svenska utbildningssystemet (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Förskolan har således ett tydligt pedagogiskt uppdrag, vilket fick ett ordentligt genomslag i samband med den reviderade läroplan som utgavs 2010. Där betonades vikten av traditionella skolämnen såsom matte, teknik och språk. Även krav på ett mer systematiskt kvalitetsarbete genom dokumentering och utvärdering av barnens vistelse på förskolan formulerades (Skolverket, 2018). Kopplingen till skolväsendet stärktes även ytterligare då benämningen förskollärarchef ersattes av rektor, vilket trädde i kraft under 2019 (Prop. 2017/18:194). Forskning med utgångspunkt i barnets som en kompetent varelse menar att en kvalitativ utbildning under barnets tidiga år är viktig då det har möjlighet att lägga grunden för barnets självförtroende, framtida akademiska studier och viljan att fortsätta lära livet ut (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2018).

Forskning har visat att det finns ett samband mellan utbildningsnivå på personalen och barns utveckling (Jansson & Küller, 2005). Den mer akademiska profileringen av förskolan och läroplanen över tid har även inneburit förändringar i förskollärarytbildningen samt förändringar i synen på barns lärande och utveckling. Bara under de senaste decennierna har utbildningen gått från att vara en tvåårig seminarieutbildning till en 3,5 årig universitetsutbildning (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Idag utgör knappt 40 % av de som arbetar ute i verksamheten pedagoger med en förskollärarexamen (Skolverket, 2019). Regeringen har länge sökt strategier för att höja siffran, men resultatet har istället gått i motsatt riktning och har sedan 2013 gått ner från dåvarande 53% (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

4.2 Verksamhetens organisering och villkor

Som tidigare nämnts är det läroplanens mål och riktlinjer som styr förskolans arbete och därmed definierar vad som ska säkerställa en hög kvalitet i förskolan (Skolverket, 2018). Ute i verksamheten är det dock flera faktorer som påverkar huruvida läroplanen uppnås, inte minst är organiseringen av verksamheten och de olika barngrupperna avgörande. Vikten av att etablera rutiner inom verksamheten och planering av de pedagogiska inslagen framhävs (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Förskolans organisering och styrning är även avgörande faktorer för barnets förutsättningar att skapa trygga anknytningar till pedagoger och andra barn på förskolan. God omvårdnad är även kopplat till lärande (Broberg, Hagström & Broberg, 2012).

Det yttersta ansvaret för hur varje enskild förskola bedrivs ligger på skolhuvudmannen samt rektor (Boverket, 2015). Men trots goda intentioner och god planering inom förskoleverksamheten, uppstår situationer som påverkar verksamhetens innehåll. Bemanning av sjukfrånvarande personal är en vanlig sådan orsak. För att täcka upp för den frånvarandes arbetsuppgifter kallas ofta en vikarie in. Det kan då hända att barnen reagerar negativt på att en okänd person ska utföra de arbetsuppgifter som vanligtvis görs av ordinarie personal (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Det kan också hända att det planerade pedagogiska arbetet faller bort, då antalet ordinarie personal anses vara för lågt i förhållande till storleken på barngruppen (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

Ett annat scenario som är vanligt förekommande och som kan påverka det pedagogiska innehållet negativt är en låg personaltäthet, det vill säga antalet barn per pedagog. Det finns ett tydligt samband mellan stress och en låg personaltäthet för både barn och vuxna (Jansson & Küller, 2005). Den senaste mätningen visade att det i snitt går 12,9 barn per utbildad förskollärare. Antal barn per heltidstjänst inom förskolan är däremot något lägre och visar en siffra på 5,1 barn (Skolverket, 2019). Forskning menar att samspel mellan barn och vuxna är bäst om det inte överstiger fler än tre barn per anställd (Jansson & Küller, 2005).

Ett sätt för kommuner att garantera alla barn en förskoleplats har visat sig vara att öka storleken på barngrupperna (Söderström, Boldemann & Mårtensson, 2013). I Skolverkets (2017) allmänna råd om måluppfyllelse i förskolan anges riktlinjer om barngruppens storlek till 9-15 barn för äldre åldrar och 6-12 barn för yngre åldrar, vilket i dagsläget inte uppfylls i någon av åldersgrupperna. Den genomsnittliga barngruppens storlek är 16 barn i den äldre åldersgruppen och knappt 13 barn i den yngre åldersgruppen (Skolverket, 2019). Det finns ingen tydlig definition på vad som avgör om en barngrupp är liten eller stor, utan det

är flera faktorer som samverkar (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). En för stor barngrupp definieras inte enbart av antalet barn, utan sammansättningen av de barn som ingår i barngruppen kan också vara avgörande (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Det finns dock en samstämmighet bland förskolepersonal om att en barngrupp som anses vara för stor präglas av beskrivningar om brist på tid att genomföra arbetsuppgifter samt svårigheter att ge varje barn tid och uppmärksamhet (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). En vanlig lösning för pedagogerna är att barngruppen delas upp i mindre grupperingar under dagen för att skapa mer tid för att interagera med varje enskilt barn (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

En stor barngrupp kan även utgöra ett hinder för barns möjligheter att känslomässigt knyta an till förskolepersonalen, särskilt för de yngsta barnen (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Under barnets första levnadsår är nämligen en av de primära uppgifterna att skapa en relation och knyta an till en eller flera vuxna. Anknytning vilar främst på en grundläggande tillit, det vill säga att barnet kan känna tröst och trygghet och för att bygga upp en sådan relation krävs både tid och engagemang. Därför är barnets föräldrar samt förskolepersonal vanliga anknytningspersoner. Tendensen i förskolan med hög personalomsättning riskerar således att ha en negativ inverkan på barnets möjligheter till lyckade anknytningar med vuxna i förskolan. Där personalen byts ut för ofta blir resultatet en oförutsägbart och därmed psykiskt påfrestande vardag för barnen. Upplevd otrygghet hos barn kan leda till stress med följden att deras lust att upptäcka och utforska försvinner (Broberg, Hagström & Broberg, 2012).

Även den pedagogiska kvaliteten riskerar att påverkas negativt av barngruppens storlek. I en större barngrupp kan förskollärare tendera att förenkla det pedagogiska innehållet för att involvera och upprätthålla samtliga barns koncentration. Konsekvenserna kan bli att barnen inte blir tillräckligt utmanade att använda sina problematiserande förmågor. Samtidigt kan ett lågt barnantal innebära att personalen lägger mer tid på att hantera dokumentation eller andra administrativa uppgifter och den tiden som frigörs läggs därmed inte nödvändigtvis på barngruppen (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

4.3 Utevistelse som rutin och vardagsvana

Studier visar att den fria leken löper som en röd tråd och utgör fundamentet i förskoleverksamheten (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Berkhuizen (2014) definierar den fria leken som aktiviteter där barnen utifrån sina egna intressen och behov bestämmer över lekens innehåll samt dess vara eller icke vara. Den fria leken ersätts dock under dagen av aktiviteter som initieras av förskolepersonalen såsom måltider, samlingar och vila. Generellt äger dessa

aktiviteter rum mellan 9-14, då majoriteten av arbetslaget vanligtvis är på plats. Mer planerade aktiviteter är en nödvändig förutsättning för pedagogisk kvalitet och är beroende av att de vuxna är engagerade i och deltar i olika aktiviteter. Pedagogerna har nämligen möjlighet att utmana barnen i dialog samt tillhandahålla material och nya erfarenheter (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

Det finns en rytm i förskolans användning av den fysiska miljön som är dynamisk och säsongsbaserad. Utevistelse är vanligare under sommarhalvåret och sker antingen på förmiddagen eller eftermiddagen, ibland bådadera (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Mest förekommande är att utevistelsen utgör 1-3 timmar av den dagliga verksamheten i förskolan (Berkhuizen, 2014). Ur ett pedagogiskt perspektiv bedöms utemiljön vara en oändlig källa till att jobba med förskolans innehåll (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Läroplanen fastslår dock inte hur mycket tid per dag som bör avsättas för utevistelse eller fysisk aktivitet (Skolverket, 2018).

I pedagogernas uppdrag ingår ett tillsynsansvar, vilket syftar till att verksamheten ska undvika ohälsa och olyckor (Boverket, 2015). En miljö som är överblickbar och därmed underlättar kontakten mellan barn och personal samt möjlighet att dela upp barngruppen i mindre områden på gården beskrivs som fördelaktigt för detta syfte (Skolverket, 2017).

Man möter i förskolan en oro bland personalen att de inte är tillräckligt bemannade för att ha uppsikt över alla barn och på förskolegården provas personalen på strategier för att trots dessa villkor skaffa sig uppsikt och kontroll över barnen (Berkhuizen, 2014). Berkhuizen (2014) beskriver hur pedagoger har god koll på vilka platser de kan söka upp för att bäst kunna överblicka gården och hur de snabbt söker sig till sammanhang och lekställen som de bedömer kan utgöra en säkerhetsrisk. Samma författare beskriver även hur barnens lek kan ändra riktning eller helt avbrytas till följd av pedagogs tillsägelse eller regel. Detta visar på att barnens deltagande i leken i mångt och mycket är präglad av disciplinering och villkorat lärarens kontroll (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

En annan studie beskriver hur barn har sina egna strategier för att få sin vilja igenom och dessa inkluderar vanligtvis att be en vuxen om lov eller helt enkelt dra sig undan mot en mer avskild plats där de kan leka mer ostört. Författarna bakom denna studie drog slutsatsen att en förskolegård som präglas av en ambition till en mer tillåtande tillvaro ger barnen större möjlighet att lära sig om sig själva och sina förmågor i förhållande till material och miljö (OMEP, 2009).

Forskare har även identifierat ett mönster som tyder på att de yngre barnen och pedagogerna ofta befinner sig i närheten av varandra. Generellt använder de sig av den delen av gården som är närmast förskolebyggnaden, vilken ofta är mer knapphändigt utformad än resten av utemiljön. På förskolor där pedagoger har introducerat nya platser längre bort på gården för de yngre barnen, har resultatet blivit att de yngre barnen efteråt rör sig över en större yta (OMEP, 2009). Vidare är forskning på hur de yngre barnen använder gården och deras möjlighet till samspel knapphändig (Berkhuizen, 2014). Detta trots att barn mellan 1-3 år utgör runt hälften av barnen på förskolan (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2018).

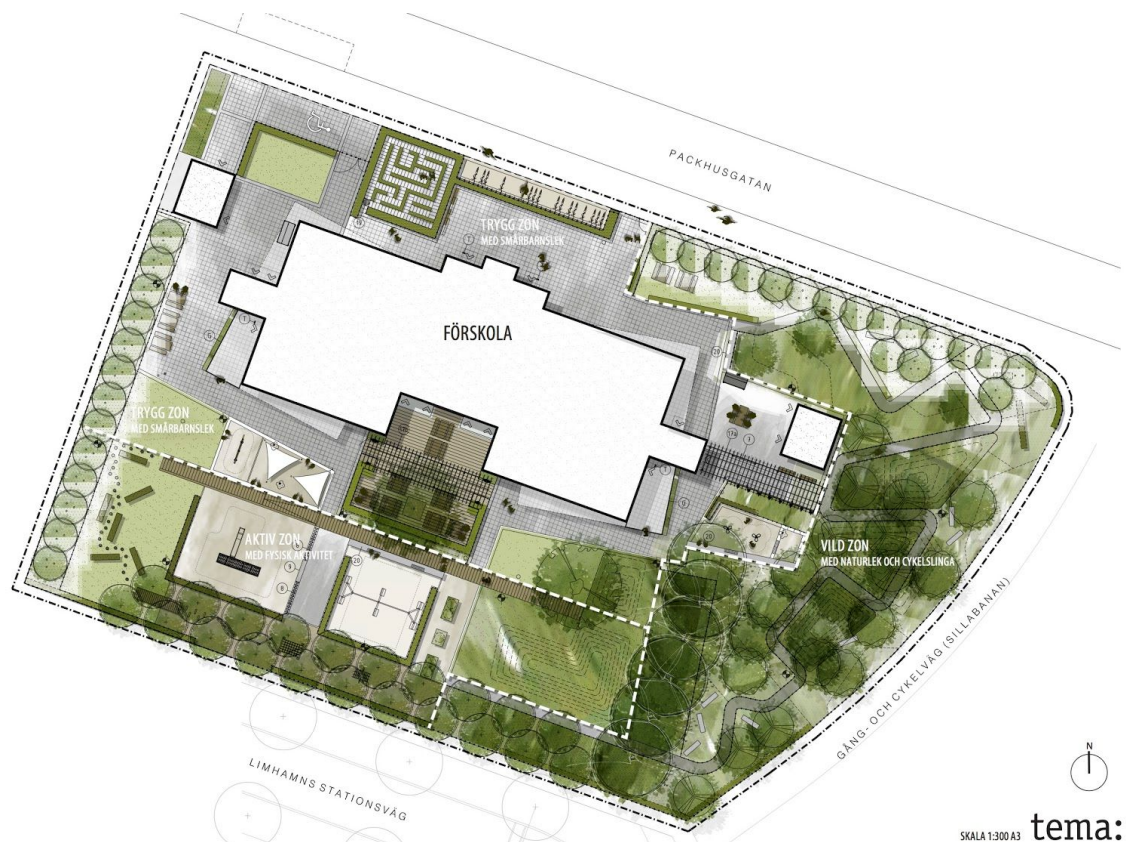
5. Referensförskola

5.1. Platsbesök

I stadsdelen Limhamns sjöstad i Malmö tornar ett trevåningshus upp sig där förskolan har sin verksamhet (Malmö stad, 2019b). Stadsdelen ingår i ett stadsutvecklingsprojekt där den gamla hamnen ska ändra skepnad och fyllas med nya bostäder, butiker och lokaler för samhällsservice såsom förskolor och skolor (Malmö stad, 2017). Förskolan öppnade 2018 och har plats för 160 barn fördelade över 8 avdelningar. På sin hemsida skriver förskolan att ambitionen är att verksamheten skall karaktäriseras av experimenterande, skapande, lek och lärande i inspirerande och föränderliga inne- och utemiljöer och inomhus har varje avdelning egna hemvister samt gemensamma utrymmen (Malmö stad, 2019b).

Figur 1. Förskolebyggnaden och den nordöstra delen av gården

Figur 2. Illustrationsplan över förskolan. Bilden är ej skalenlig.

Utemiljön är rymlig och täcker en area på 3954 kvm totalt och 24,7 kvm per barn. Förskolebyggnaden är placerad på ett sådant sätt att friytan löper längst med husets alla sidor och erbjuder lekmöjligheter i alla väderstreck. Entrén till gården och huvudentrén till förskolan är placerad åt norr. Det finns även direktutgångar från andra gemensamma utrymmen och friytan är konceptuellt indelad av landskapsarkitekterna i olika zoner, vilka i illustrationsplanen beskrivs som en trygg, en aktiv och en vild zon.

Närmast byggnaden finns den trygga zonen, som i plan beskrivs vara anpassad för småbarnslek. Den aktiva zonen innehåller bland annat en klätterställning, hinderbana, gungställning och en kulle. Den vilda zonen präglas av uppvuxna träd som fanns på gården innan förskolan byggdes. Zonen har även kompletterats med nya träd och ängsvegetation. Gården har en hög andel permeabla och semipermeabla ytor som gräs, planteringsbäddar, markplattor, lekytor med barkflis och sand. Det finns även mindre områden på gården med asfalt, till exempel cykelslingan som löper genom den vilda zonen. Runt om på gården finns det även samlingsplatser i form av bänkar och bord.

Figur 3. Gårdens södra del

Figur 4. Hinderbana av naturmaterial

Figur 5. Sandlåda och vippungor med fallunderlag av gummigranulat

Figur 6. Några av gårdens sandlådor och en träspång

Figur 7. Uppvuxna och nyplanterade träd och buskar

Figur 8. Ängsvegetation i anslutning till gårdens cykelslinga

Figur 9. Gårdens norra del

Figur 10. Ett tillfälligt staket som delar av gårdens södra och norra del

5.2. Intervjuer

5.2.1 Projektsamordnarens perspektiv

Projektsamordnaren arbetar på Enheten för fysisk miljö under Förskoleförvaltningen och har gjort det sedan 2016. Han har tidigare jobbat med fastigheter inom skola och förskola i en annan mellanstor stad. Hans nuvarande uppdrag på Malmö stad är att samordna nybyggnadsprojekt mot kommunala och privata fastighetsägare. I sin arbetsroll representerar han den pedagogiska verksamheten och arbetar för att både förvaltningens och förskoleverksamhetens önskemål blir uppfyllda i planeringen.

Att uppnå de mål som finns för varje projekt till ett så rimligt pris som möjligt, beskriver han som mål för sitt uppdrag. Målsättningen är att etablera förskolor där det behövs och där det finns många barnfamiljer och efter en lång period med platsbrist ligger man nu i balans med den kapacitet som efterfrågas. Han berättar att *stadens tidigare strategier har varit skiftande*, vilket han beskriver har resulterat i att staden har ett mycket varierande bestånd av förskolor som inkluderar lägenhetsförskolor, paviljonger, takförskolor samt både större och mindre enheter. *Idag strävar staden efter att bygga förskolor med plats för minst 120 barn*, vilket förvaltningen räknar som en större enhet. En sådan enhet förväntas kunna tillgodose förskoleplatser där det finns behov i staden, kunna bemanna förskolan med både ordinarie personal och specialpedagoger, samt att bygga resurseffektivt.

Vid utbyggnad av redan befintliga förskolor menar respondenten att det finns en potential att tillvarata då gamla enplansförskolor ska byggas om. Han berättar att gamla enplansförskolor ofta byggs ut genom att byggas om i fler plan. Då går det att höja antalet förskoleplatser utan att hitta ny mark att exploatera. En nybyggd förskola har också bättre möjligheter att *anpassas till förskolans pedagogiska uppdrag*, menar respondenten. En verksamhet som präglas av dokumentering och planering kräver kontorsutrymme, pekar han på.

Om vi vill tillgodose fler platser än en gammal enplans förskola har gjort, så kräver det att man bygger den i fler plan för att kunna tillgodose friytan utomhus. Denna strategi har vi tillämpat på ett antal förskolor och det verkar fungera bra för verksamheterna. (Respondent 1)

Staden förhåller sig till riktlinjen att varje barn ska ha tillgång till 30 kvadratmeter per barn vilket gör att större förskoleenheter ger ökade krav på tillgänglig yta att exploatera. Trots att det inte alltid är lätt att hitta lämpliga tomter tycker respondenten att *storlekskravet är bra, då det säkerställer*

*barnperspektivet och innebär mervärden för barnen vid utevistelse. Men olika kommuner arbetar på olika sätt, till exempel berättar han att Stockholms stad istället har valt att ha ett tak på maximalt 15 kvadratmeter per barn. Vidare menar respondenten att det i slutändan handlar om en större politisk fråga, som bottenar i diskussionen kring *vem som ska få ta plats i staden*. Han jämför det med fotbollsplaner, vilka har sin självklara plats i staden men som bara nyttjas en bråkdel av dygnets alla timmar. I ljuset av denna jämförelse tycker han sig kunna se ett argument för den stora förskolegårdens existens, eftersom *de används av många under stora delar av dagen*.*

Stora gårdar kan innebära försvårande omständigheter för den pedagogiska verksamheten när det gäller överblickbarhet, resonerar respondenten, men han är övertygad om att sådana utmaningar delvis går att finna lösningar på genom *planering och en tydlig organisering av verksamheten*. Inom kommunen finns en diskussion kring fysiska avgränsningar vid stora förskolegårdar som lösning, men ännu finns inga kommunala riktlinjer kring det, berättar han. Rönneholms förskola byggs för att rymma 300 förskoleplatser, med storlekskravet på friyta blir det en förskolegård på 7000 kvadratmeter. I gestaltningen av den gården ingår fysiska avgränsningar, vilket respondenten betonar är bra då det kommer möjliggöra att *gården går att dela upp vid behov*.

Han prövar tanken på att det linjära förhållningssättet mellan antalet barn och storlek på friyta skulle kunna krökas efter ett visst barnantal, det vill säga att friytans storlek inte skulle uppnå fullt så stora arealer som planeringen idag kräver. Han uppmanar både staden och Boverket att fundera mer kring hur friytan vid större förskoleenheter i den täta staden bör hanteras. *Dock är det inget nytt fenomen med stora förskolegårdar*, utan förskolor som daterar bak till 70- och 80-talet, byggdes också med stora gårdar, påpekar han.

Respondenten beskriver hur staden strävar mot att placera förskolor *i linje ut mot gaturummet*, för att underlätta överblickbarhet och skapa ett sammanhållet stadsrum. Byggnadens placering bestäms i detaljplanen och regleras av tre huvudsakliga faktorer. Förhållandet mellan angöringsplats för leveransfordon och dragväg till byggnaden som inte får överstiga 50 meter, ledningar under mark och estetiska faktorer. Vid referensförskolan finns en yta norr om byggnaden som inte kan bebyggas på grund av ledningar under mark, men han vänder på perspektivet och pekar på att *skuggan huset ger under varma sommardagar* kan ses som något positivt, då det *under väldigt varma sommardagar* ofta är en bristvara på andra förskolor. Men han återkommer till att det mest ideala hade varit om byggnaden var placerad mot gatan.

Respondenten pekar på att förskoleutbyggnad präglas av flera olika perspektiv och det finns alltid flera ben att stå på.

5.2.2. Landskapsarkitekternas perspektiv

Vid intervjun närvarade både handläggande och projektansvarig landskapsarkitekt för förskolegården. De båda driver sedan 2016 ett eget arkitektkontor tillsammans, där de två respondenterna är företagets enda anställda. Vid tillfället för gestaltningen av referensförskolan arbetade de båda dock på ett större arkitektkontor, som idag har blivit uppköpt av ett annat arkitektkontor. Respondenternas huvudsakliga uppdrag har sedan 2012 varit att gestalta utemiljöer till förskolor och skolor. Deras tidigare arbetsgivare hade ett avtal med Stadsfastigheter som innebar flera projekt kopplade till förskoleutbyggnad och sedan de startade eget kontor har de fortsatt få uppdrag från samma beställare.

Gestaltningen av referensförskolans utemiljö påbörjades 2012 och gården färdigställdes 2016. Respondenterna berättar att gestaltningen präglades av de kvalitetsaspekter som ingår i lekvärdesfaktorn och att de själva upplevde att de hade lyckats få in flera av dem. Men i ett remissutlåtande menade Stadsbyggnadskontoret att gården inte hade ett godkänt lekvärde. För en godkänd lekvärdesfaktor krävs +3 poäng, men gården bedömdes ha ett lekvärde på +2,5. Bedömningen görs av en landskapsarkitekt eller någon med liknande kompetens, så grundförutsättningarna hos de som gestaltar och de som bedömer ska vara samma, men trots det berättar de att det kan finnas *meningsskiljaktigheter även inom samma yrkeskår*.

Vidare tycker respondenterna att det finns en *inbyggd svaghet i lekvärdesfaktorn som planeringsverktyg*, då icke uppfyllda kvalitetsaspekter tilldelas minuspoäng. De menar att det då blir svårt att uppnå en godkänd poäng om bara någon aspekt saknas. Till exempel fick gården -1 poäng för friyta, vilket de menar kan kännas orättvist eftersom de inte har möjlighet att bestämma tomtstorlek. Dessutom prioriteras husets placering och storlek ofta först och respondenterna upplever att arkitekterna alltid försöker maximera byggnadens storlek. Som resultat berättar de att endast en av de förskolegårdar de har gestaltat under åren har fått +1 poäng för godkänd friyta.

Vidare vad gäller friyta beskriver respondenterna att de upplever att den kvalitetsaspekten blir *höjd till skyarna* och att annat innehåll på gården inte anses vara lika viktiga i jämförelse. De menar att det finns mycket potential i att uppmärksamma och jobba mer med andra kvaliteter, till exempel att zonera gården i en lugn, en aktiv och en vild zon. Dessutom är det sällan samtliga barn som är inskrivna på förskolan är där samtidigt, vilket respondenterna anser

borde *kunna fungera som ett argument att tillåta en något mindre friyta än den som anges i lekvärdesfaktorn*. De berättar att förskoleförvaltningen räknar med att cirka 80% av förskolans alla barn är närvarande under en vanlig dag, men att de som *landskapsarkitekter alltid måste räkna på friyta efter det totala antalet förskoleplatser*. Samtidigt tycker respondenterna att friyta är viktigt, men att diskussionen skulle gynnas av ett bredare perspektiv. Respondenterna berättar också att de har fått höra att föräldrar och personal på stora gårdar har gett uttryck för att ytorna är svåra att hantera för verksamheten.

Det känns som att det handlar om att sitta och dra i linjer i CAD för att komma upp i storlek, när det egentligen känns som att det inte gör någon större skillnad. Många gånger handlar det om att ta med en plattrad och då är det helt plötsligt okej. Och jag menar, vilket barn kommer stå på de här sjutton centimetrarna och leka? Krav på friyta kan ibland upplevas som spel för gallerierna. (Respondent 3)

I varje projekt försöker de alltid *väva in flera olika perspektiv* i varje projekt, framförallt barnperspektivet men också att gården ska passa för verksamheten som bedrivs. Vidare berättar dem att varje projekt har olika förutsättningar och olika kravlistor på vad den ska innehålla, vilket gör att varje förskolegård ser annorlunda ut. Vid nybyggnation av förskolor är det dock vanligt att det inte finns någon representant från verksamheten, vilket gör det *svårt att veta specifikt vad förskolan i fråga vill ha*. På den aktuella förskolan fanns det till exempel inga krav på fysiska avgränsningar på gården, men det var däremot viktigt att grindarna ut mot vägen skulle ha elektroniska lås. I andra projekt är avgränsningar högt eftertraktade men det räcker med ett vanligt Gunnebostängsel och en helt vanlig grind, beskriver de.

Som landskapsarkitekter försöker de alltid göra gårdarna *så trygga och säkra som möjligt*, men de uttrycker att det är omöjligt att helt bygga bort faror. De beskriver att det är svårt att förutse barnens handlingsmönster och något som tycks ofarligt kan vara orsak till att ett barn tar skada, till exempel en grusad asfaltsyta. Att pedagogerna har möjlighet till att överblicka gården är också en fråga om säkerhet för barnen. Trots att referensförskolan inte ritades med fysiska avgränsningar är det numera vanligare att de två respondenterna ritar in fysiska avgränsningar i sina projekt, vilket också är den ändring de hade gjort om de hade haft möjlighet att revidera designen. Ofta väljer de att placera ut lite lägre staket inom gården, *för att undvika känslan av inhägnad*. Vidare beskriver de hur de genom åren har lärt sig vikten av fysisk avgränsning på större gårdar, då de har blivit varse om att det kan underlätta för pedagogerna. De kan därför

förstå bakgrunden till verksamhetens beslut att sätta upp ett provisoriskt staket.

Vid den lugna zonen närmast huset är förskolegården hårdgjord och har sparsmakat med vegetation. Respondenterna menar att anledningen till det är mångbottnad och främst handlar om *praktiska skäl* såsom att det ska vara lätt att ta sig in och ut ur byggnaden. Fortsättningsvis tror respondenterna att sådana ytor kan vara lättare för vissa barn att hantera, genom att de då har uppsikt åt alla håll och har möjlighet att välja i vilken riktning de vill röra sig. Att uppsöka grönska på andra delar av gården kräver därmed ett aktivt val av pedagoger och barn, men detta beskrivs inte som något negativt.

Sammanfattningsvis beskriver respondenterna att finns det mycket bakom en ritning som inte syns för blotta ögat. Processen kan därför vara frustrerande, då de upplever att flera andra professioner (t.ex. miljöförvaltningen) med koppling till förskolegården kan vara oförstående inför landskapsarkitekternas beslut och *har en massa synpunkter*. De beskriver att det beror på att olika yrkesgrupper ofta utgår från olika underlag för bedömning med fokus på olika faktorer.

5.2.3. Pedagogens perspektiv

Respondenten har varit anställd på förskolan sedan sommaren 2019 och hennes tidigare erfarenheter som förskollärare inkluderar förskolegårdar av blandad form och funktion. Hon har dock tidigare inte arbetat på en förskola där friytan löper längst med byggnadens alla sidor. På det stora hela menar respondenten att utemiljön vid referensförskolan har *stor potential* att ligga till grund för den pedagogiska verksamheten, men för att det ska lyckas krävs en tydlig organisering och uppgiftsfördelning mellan de anställda. Detta blev inte minst tydligt i och med att intervjun tog avstamp i ett samtal kring de tillfälliga staket som finns utplacerade på gården och som respondenten förklarar ska dela av gården mellan norr och söder. Staketet markerar den yta som förskolan använder mest, det vill säga den södra delen som också innehåller flest lekredskap, förklarar hon.

Gårdens storlek och byggnadens placering utmålas under intervjun som *försvarande för pedagogernas tillsynsansvar*. Respondenten förklarar att det provisoriska staketet därför är tänkt att fungera som en avlastning för pedagogerna, så att de inte enbart ska behöva kontrollera så att inga barn försvinner utom synhåll. Staketet har dock visat sig inge en falsk trygghet då barnen lätt kan flytta på eller på annat sätt ta sig över staketet, berättar hon. Staketet har inte heller visat sig vara särskilt motståndskraftigt mot väder och vind, vilket hon beskriver gör att det lätt välter. Resultatet har således inneburit att pedagogerna trots denna åtgärd måste vara särskilt vaksamma kring just

dessas ytor, vilket *tar både tid och personalstyrka från andra uppgifter* som ingår i deras arbete. Vidare finns det en önskan från både förskolan och vårdnadshavare att staketet ska bli permanent och ersättas av en mer robust typ.

Respondenten beskriver att problemet med gården fanns innan hon började, men då ingen permanent åtgärd har blivit verklighet har förskolan tvingats hitta en annan metod. Personalen har således delat in gården i ett antal olika områden, vilka alltid ska vara bemannade av minst en pedagog per område. Vidare har varje ansvarig pedagog ansvar för tillsynen av de barn som vistas där. Övriga pedagoger har ansvar för pedagogiska aktiviteter eller för att hjälpa barn som till exempel behöver gå in för att byta kläder eller besöka toaletten. På så vis kan varje pedagog *fokusera på sin specifika uppgift* men ändå vara säkra på att de övriga uppgifterna också sköts. Respondenten har noterat att *uppdelningen upplevs som positiv för både barn och pedagoger*. Bland annat nämner respondenten att de pedagogiska inslagen på gården har fungerat bättre sedan införandet av det nya bemanningssystemet på gården. Hon berättar att vid närvaro av en vikarie är det arbetslaget som vikarien ingår i som avgör vilken av uppgifterna som denna är bäst lämpad för.

Respondenten berättar att det nästan varje dag händer att barnen säger 'vi vill vara i fred' och drar sig undan till mer avskilda platser. Hon menar att varje barn har rätt till integritet och känslan av att vara i fred, samtidigt som förskolan har ett tillsynsansvar och att *säkerheten alltid måste komma i första hand* beskriver respondenten. Som lösning menar hon att pedagogerna kan jobba på ett sätt som gör att *barnen har känslan av att de leker i fred*, samtidigt som pedagogerna har koll på det som sker. Respondenten ger exempel på gårdens klätterställning och hur den har utvecklats till en plats som barnen har tillskrivit som målpunkt för vila och som en utkiksplats. Utformningen tillåter nämligen barnen att ha utsikt samtidigt som de inte syns så väl utifrån. Men pedagogerna har fortfarande möjlighet att hålla sig i närheten utan att påverka barnens upplevelse.

Utevistelsen *upplevs som positiv* av förskolans anställda. Förskolan vistas ute under hela året, men med extra tonvikt på sommarhalvåret då utevistelsen kan uppgå till sex timmar per dag. Fördelarna av att gården är stor och som innebär att barnen har tillgång till en stor variation av lekmiljöer och aktiviteter betonar respondenten innebär *fler möjligheter än problem*. Det lösa materialet på gården beskrivs av respondenten kunna tillföra mycket i barnens lek och det förändrar innebörd beroende på aktuell lek. Respondenten beskriver att de på förskolan försöker vara så tillåtande som möjligt för hur barnen använder och flyttar materialen på gården, med undantag för sanden som helst ska stanna i

sandlådan. Om förskolan skulle ha en önskan om mer löst material från gården, så tror hon att de skulle kunnat fråga kommunteknik som har hand om skötseln och att de på så vis skulle kunna lösa att till exempel grenar från buskar och träd efter beskärning lämnas kvar på gården.

Barkflisen är populära att leka med och barnen ger det olika funktioner beroende på vad de leker, ibland är det soppa och ibland är det djur. När de hade fyllt ett akvarium med barkflis en gång sa barnen att de hade maskar där i. Jag förstod först inte riktigt vad de menade så jag stod kvar och tittade, men sen tog de upp en av barkbitarna och då förstod jag att det var en lek.
(Respondent 4).

Vidare använder både de yngre och äldre barnen hela gården och har tillgång till samma ytor, men det finns områden och aktiviteter som de yngsta barnen ännu inte bemästrar. Att det inte finns någon fysisk uppdelning mellan åldersgrupperna berättar respondenten kan *oroa vissa föräldrar*, men genom förskolans aktiva arbete med till exempel det nya bemanningssystemet tycker inte respondenten att det finns anledning att dela upp den äldre och yngre barnen genom staket. Störst utmaning, berättar hon, är under hösten då det är många nya barn som börjar förskolan och som behöver extra omsorg för att känna sig trygga i den nya miljön.

På frågan om respondenten själv tycker om det borde finnas en fysisk avgränsning mellan de yngre och äldre barnen svarar hon att hon är kluven. Hon säger att risken finns att det inte händer så mycket i det inhägnade området närmast huset som ofta tillskrivs de yngsta barnen. Samtidigt beskriver hon hur hon upplever att barnens anknytning till förskolegården fungerar på samma sätt som till en vuxen, det vill säga att barnet tyr sig till en person eller miljö först för att sedan kunna vidga sina vyer. För ett väldigt litet barn resonerar respondenten att det kanske därför hade varit fördelaktigt att initialt visats på en begränsad del av gården. Respondenten avslutar sedan sitt resonemang med att det mest optimala hade varit att ha *möjlighet att avgränsa* ett område för att senare under året sedan öppna upp den mot resten av gården, när barnen känner sig trygga i sin fysiska miljö.

Sammanfattningsvis präglas tillvaron på förskolan ständigt av dubbla perspektiv och respondenten beskriver att det gäller att hitta en balans för att det ska fungera för både barn och vuxna. Genom det nya bemanningssystemet som präglas av en tydlig organisering menar hon att de på förskolan har *hittat balansen* som gör att utevistelsen präglas av glädje och gårdens möjligheter kommer till sin fulla rätt.

6. Resultat

Utifrån den kunskap som härbärgeras i forskning respektive praktik inom planering, landskapsarkitektur och i förskolepedagogers verklighet pekas i denna resultatdel gemensamma utgångspunkter och perspektivbrytningar ut mellan de olika aktörerna så som detta kommit till uttryck i litteraturstudien och intervjuer. Olika motiv och tyngdpunkter bland perspektiven leder också till ett antal utvecklingspotentialer och konfliktpunkter.

6.1 Samsyn kring förskolegården

Förskolegården betonas i samtliga perspektiv som en betydande tillgång för förskoleverksamheten. På förskolegården tycks möjligheter finnas som inte inomhusmiljön kan erbjuda på samma sätt och den beskrivs som ett välbehövligt komplement till förskolebyggnaden. Den mer öppna och flexibla strukturen på verksamheten utomhus har potential att erbjuda barn variation och nya erfarenheter väsentliga för deras utveckling, hälsa och lärande. Även förvaltningen av gården utgör ett medel på vägen vid sidan om kravet på tillräcklig friyta. I ljuset av den samsyn som finns presenteras nedan tre teman kring utvecklingspotentialer kopplat till förskolegården.

6.1.1 Utvecklande utemiljöer

Den allmänna uppfattningen om att naturen ger *gladare och friskare barn* (Mårtensson, 2011), är en tänkbar anledning till att samtliga intervjupersoner finner att utemiljön på ett eller annat sätt spelar roll för förskolans verksamhet. Med ett stadsbyggnadsideal som präglas av förtätning och brist på byggbar mark (Kylin & Bodelius, 2015a), kan litteraturstudien visa att förskolegårdens varande berättigas genom lagstiftning och policies. Forskning kring barns behov och intressen som bekräftar att rymliga, gröna och varierande utemiljöer är framgångsrika i att främja barns lek, lärande och utveckling (Söderström et al., 2012; Mårtensson, 2013; Boldemann et al., 2005) har visat sig ligga till grund för till exempel PBL, de allmänna råden samt lokala verktyg (Boverket 2015; Malmö stad, 2016). Mot bakgrund av forskning av Nielsen & Hägerhäll (2012) som bekräftar att barnperspektivet gynnas av dokument som styr planeringen är det ett steg i rätt riktning för att skapa välfungerande förskolegårdar. Att Barnkonventionen blev svenska lag 1 januari 2020 ger ytterligare tyngd till frågan (Regeringen, 2020). Barnkonventionen ställer krav på att varje barns mänskliga rättigheter ska uppfyllas och inkluderar bland annat rätten till utveckling, lek, vila och fritid (Unicef, 2018).

Erfarenheter som pedagogens perspektiv visar och som är dokumenterat i litteratur är att aktiviteterna som tar plats på gården inte bara är ett resultat av

den fysiska utformningen, det sociala samspelet har också sin egen logik (OMEP, 2009). Således spelar även dokument som Läroplanen för förskola en viktig roll, då det sätter ramverket för hur verksamheten ska bedrivas och vad den ska inkludera (Skolverket, 2018). Till exempel är engagemanget hos pedagogerna en avgörande faktor som kan skapa positiva synergier, där dialogen mellan barn och pedagog om platsens möjligheter kan utöka gårdens användningsområden (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Som pedagogen illustrerar genom citatet om barkbitarna, ser barnen användningsområden och egenskaper i miljö och material som vuxna inte alltid har förmåga att se. Exemplet illustrerar även väl hur löst material har positiva egenskaper för barnens fria lek utifrån perspektivet att det ger dem möjlighet att använda sin fantasi och tillskriva material de egenskaper som passar för stunden (Mårtensson, 2013). Tillsammans utgör således möjligheterna i den fysiska miljön samt det sociala samspelet arenan för de förutsättningar som finns för verksamheten, vilket erfarenheter från referensförskolan också visar.

Landskapsarkitekterna berättar hur de utgick från tidigare erfarenheter och Malmö stads planeringsverktyg lekvärdesfaktor när de gestaltade gården, vilket resulterade i en öppen och flexibel struktur. Detta tillåter barn att umgås över avdelningar och därmed över olika åldrar. Pedagogen beskriver att denna aspekt fungerar väl på gården, men att det kräver viss uppmärksamhet eftersom de yngre inte behärskar gårdens alla delar. Mårtensson (2004) skriver i sin avhandling *Landskapet i leken* om ett exempel som belyser hur de äldre barnens lek har inflytande över de yngre barnens lek. I exemplet intresserar sig ett yngre barn på en förskola sig för några äldre barns fartfyllda lek och slår sig ner för att iaktta den. När de äldre barnen sedan avslutar sin lek upptar det yngre barnet samma aktivitet kort därpå och försöker efterlikna det som de äldre barnen tidigare gjorde. Även observationer på att äldre och yngre barn leker tillsammans, visar på möjligheterna till samspel över åldersgränser (Mårtensson, 2004) och hur barn skapar sina egna grupper när de ges utrymme (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016).

Att gården är utformad med mer sparsam vegetation och hårdgjorda ytor närmast huset beskrivs av landskapsarkitekterna som den mest praktiska lösningen. Projektsamordnaren ger också en bild av att praktiska aspekter kan påverka utformningen kring byggnaden, till exempel dragväg för leveranser nämns. Även observationer från andra studier bekräftar att förskolegårdar ofta är utformade på detta vis (OMEP, 2009). Det är en viktig aspekt att uppmärksamma eftersom den, som pedagogen beskriver, kan ligga till grund för oro för föräldrar eftersom de yngsta barnen ofta vistas där och handlingsmöjligheterna tycks upplevas som begränsade ur ett vuxenperspektiv. Men denna typ av utformning kan härledas till Chawlas (2007) teori om

platsanknytning och att de yngre barnen initialt känner en trygghet att vistas där. När barnet känner sig tryggt i den miljön börjar det så småningom vidga sina vyer och bekanta sig med andra miljöer, något som bekräftas av pedagogen. Barnets utforskande av den fysiska miljön underlättas om det finns ett fritt flöde mellan gårdens olika delar (Chawla, 2007). Det är dock viktigt att ytan närmast huset kan tillgodose platser för lek i skugga, så att de barn som vistas där inte riskerar att exponeras för farlig UV-strålning (Boldemann et al., 2005).

6.1.3. Förvaltningens bidrag av dynamik till gården

Litteratur beskriver hur det ur ett pedagogiskt perspektiv är viktigt att personalen kan använda den fysiska miljön på ett flexibelt sätt och förändra användningssättet över tid (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016), något som inom ramarna för referensgårdens bemanningssystem verkar fungera väl i dagsläget. Pedagogen framhäver under intervjun att gården möjliggör just pedagogiska inslag. I litteratur beskrivs framförallt löst material kunna bidra med variation och inspiration till pedagogiska inslag (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Den kreativa frihet som löst material från naturen kan erbjuda beskriver Nicholsson (1972) inte är jämförbart med något annat. Han menar att det lösa materialet fungerar som en motreaktion och en frigörelse från tillrättalagda och prydliga lekmiljöer, vilka erbjuder mer begränsade möjligheter. Vidare skriver Chawla (2007) hur lera kan fungera som exempel för att illustrera hur barnet slukas upp i nuet av sin lek. Genom att till exempel blanda vatten och sand får leran olika egenskaper och i jakten på rätt struktur noterar barnet hur den kletiga massan formar sig efter händerna. Genom leken lär sig barnet således både om sina egna och naturens förmågor (Chawla, 2007). Ett sätt att säkerställa att löst material finns på gården är att i förvaltningsfasen bestämma att sådant material ska lämnas kvar och inte fraktas bort (Jungmark & Åkerblom, 2015).

Vidare har förvaltning som grundar sig i dialog med platsens användare eller genom deltagande planering, visat sig ha positiva effekter utifrån ett användarperspektiv (Jansson & Lindgren, 2012). Vilket är något som pedagogen nämner i sin intervju, men som är en dimension vars betydelse inte framkom under de två andra intervjuerna. Genom processer där förvaltare har möjlighet att få kunskap kring användarnas behov och preferenser, har samtidigt användarna möjlighet att få en större förståelse för vilka förutsättningar förvaltare har att anpassa sig efter (Jansson, 2009). Vid en förskolegård är det pedagogerna och barnen som har bäst kunskap kring hur gården används och hur den i förvaltningsfasen skulle kunna utvecklas för att ligga ännu bättre till stöd för verksamheten och läroplanens mål.

6.1.2. Flytta ut verksamheten

Pedagogen från referensförskolan bekräftar bilden av att frånvarande personal som tillfälligt ersätts av en vikarie förändrar hur verksamheten organiseras. Vidare menar Broberg, Hagström & Broberg att sjukfrånvaro kan vara ett problem då det försvårar att bedriva verksamheten som planerat. Till följd kan situationen innebära stress för förskolebarnen (Jansson & Küller, 2005). Söderström et al. (2012) har genom forskning bevisat att utemiljön innebär mindre trängsel och lägre smittorisk än inomhus. Naturens återhämtande egenskaper har även beskrivits motverka stress (Mårtensson et al., 2009). Detta innebär således att mer utevistelse skulle kunna innebära färre sjukdagar och större välbefinnande för både barn och personal. En tänkbar lösning är därför ett större fokus på utomhuspedagogik, vilket är relativt utvecklat inom skol- och förskoleverksamheten. Genom att flytta ut pedagogiska inslag till förskolegården ges barnet möjlighet att lära genom upplevelsebaserade och platsrelaterade erfarenheter. Det levande landskapet innefattar möjligheten att förankra kunskap genom kropp och sinne samt kombinera teori och praktik genom förstahandserfarenheter (Szczepanski, 2007).

För att kunna skapa en sammanhållen strategi kring utomhuspedagogik menar Szczepanski (2007) att det krävs involvering från planerare, landskapsarkitekter, hälsoutvecklare och pedagoger redan tidigt i processen. Han menar att samtliga perspektiv är nödvändiga för att skapa en lärmiljö som kan väva samman den fysiska miljön, lärande och hälsa på ett lyckat sätt. Vidare bekräftar Mårtensson (2013) att en grön omgivning har stor potential att kunna ligga till grund för utomhuspedagogik och erfarenheter visar att pedagoger är mer benägna att flytta ut verksamheten om utemiljön är av god kvalitet. Då utomhuspedagogik ställer andra krav på utemiljön än om den bara ska användas för utevistelse på ett traditionellt vis, verkar det inte vara något som enkelt går att implementera på redan befintliga gårdar. Det är även tänkbart att det skulle vara extra svårt på förskolor som liknar referensförskolan, som har hela åtta avdelningar. Frågan är hur en gård för utomhuspedagogik skulle se ut på en storförskola, vilka ytor som krävs, hur det skulle påverka slitaget, men även hur ett arbete med att anlägga ekosystemtjänster kunde gynna både undervisning och ekologi. Denna typ av perspektiv fanns inte med i respondenternas svar men väl i litteraturen och krävs i en vidare diskussion om förskolegårdar i en hållbar stadsutveckling.

6.2 Perspektivbrytningar

Mellan perspektiven har ett antal perspektivbrytningar kunnat pekas ut, vilka påverkar utfallet för hur förskolegården används och uppfattas. I ljuset av det nya sättet att bygga förskola, det vill säga i större enheter och därmed större förskolegårdar tycks olika tyngdpunkter i motiv bli extra tydlig. Förskolegården

har visat sig präglas av ett risk- och säkerhetsperspektiv, vilken riskerar att ha en negativ inverkan på barnens utevistelse. De konfliktpunkter som identifierats kring förskolegården presenteras nedan utifrån två teman.

6.2.1. Personalrelaterade frågor

Med det pedagogiska arbetet kommer ett ansvar hos de anställda på förskolan. Som tidigare nämnts förutsätter inläring av pedagogiska moment att personalen är engagerad och kan utmana barnen (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Pedagogisk forskning bekräftar hur personalrelaterade problem kan innebära en utmaning för att uppnå målen i läroplanen. Hög personalomsättning, utbildningsnivå och låg personaltäthet har alla visat sig kunna ha en negativ inverkan på förskolans kvalitet, både vad gäller den pedagogiska verksamheten samt stressnivån hos både barn och personal (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Som beskrivet av Kaplan & Kaplan (1989) riskerar stress att leda till sinnesutmattning, vilket kan skapa en psykiskt påfrestande vardag ute i verksamheten. Trots ambitioner från Regeringen har dessa frågor inte kunnat lösas (Williams, Sheridan & Samuelsson, 2016). Misslyckandet att locka fler att utbilda sig till förskollärare är i allra högsta grad en politisk fråga. Som konsekvens uppstår frågan om förskolegårdens utformning ska eller bör ta dessa personalrelaterade frågor i beaktning, med risk att påverka barnens utevistelse negativt till exempel genom begränsade vistelsezoner. En mer långsiktig lösning är istället att införa mer kraftfulla statliga reformer för bättre arbetsvillkor som kan locka människor till att bli förskollärare. Att planera de fysiska förutsättningarna på gården efter personalbrist är en kortsiktig lösning som inte löser det faktiska problemet.

Dock vittnar erfarenheter i praktiken om behovet av att anpassa gården till den nuvarande verksamhetens organisering och villkor. Både projektsamordnaren och landskapsarkitekterna poängterar att friytans storlek bättre skulle kunna anpassas till verksamheten genom att inte vara lika statisk och utgå från kvadratmeter per barn. Som tidigare nämnt anger lekvärdesfaktorn att varje barn ska ha tillgång till 30 kvadratmeter per barn (Malmö stad, 2011). Ett planeringsverktyg som bättre svarar mot respondenternas tankar är Outdoor Play Environment Categories, OPEC, som poängsätter den totala ytan på förskolegården istället för att utgå från ett visst antal kvadratmeter per barn. Verktöget ställer krav på friyta samtidigt som det öppnar upp för en mer flexibel planeringsprocess (Wells, Jimenez & Mårtensson, 2012).

Även försöket att införa ett bemanningssystem på gården med syfte att underlätta för personalen att genomföra pedagogiska inslag, är ett exempel på att hantera den friyta som finns. I viss mån bekräftar strategin projektsamordnarens utsago om att en tydlig organisering och planering av

verksamheten har möjlighet att lösa eventuella svårigheter på gården. Men genom att personalen placeras inom angivna zoner där de ska ha uppsikt över barnen på en begränsad yta, riskerar det att resultera i att de inte får tillräcklig fysisk aktivitet (Söderström, Boldemann & Mårtensson, 2013). I en forskningsstudie av Söderström, Boldemann & Mårtensson (2013) visade det sig att de vuxna tog mindre steg än barnen vid utevistelse. Inom personalgruppen fanns det också skillnader och resultatet visade att de manliga pedagogerna generellt tog fler steg än de kvinnliga pedagogerna. Söderström, Boldemann & Mårtensson (2013) drog slutsatsen att männen leker mer tillsammans med barnen och att kvinnorna i större utsträckning tar hand om administrativa uppgifter, vilket resulterar i färre steg under en dag. Även bland barngruppen har pojkar generellt en högre representation av uppnådd daglig fysisk aktivitet än flickor (Berglind et al., 2017). Anledningen tros bero på att pedagogerna fungerar som vuxna förebilder och att deras beteende och inställning till fysisk aktivitet spiller över till barnen (Wikland, 2013). Frågan om jämställdhet blir således en hälsofaktor för barnen och en arbetsmiljöfråga för personalen, som pekar på olika förutsättningar att upprätthålla en hälsosam livsstil. En hälsosam vardag handlar om lika villkor för män och kvinnor och en ökad medvetenhet om detta på förskolegården har potential att skapa mer jämställda generationer av barn i framtiden.

6.2.2. Tillsynsansvar och säkerhet

Förskolebyggnadens placering beskrivs av samtliga intervjuade som en försvårande faktor för överblickbarheten på gården. Samtidigt betonar pedagogen betydelsen av verksamhetens tillsynsansvar och beskriver det som något de inte kan tumma på. I litteratur tydliggörs att pedagogers strategier för att underlätta överblickbarheten och minska oro ofta inkluderar att barnen bara får vistas på vissa delar av gården (Boldemann et al., 2011). Detta kan ta sig i uttryck genom en uttalad regel (Grahn et al., 1997) eller med fysiska avgränsningar (Boldemann et al., 2011), där det senare återfinns på referensförskolan. Vidare bekräftar projektsamordnaren att det blivit en ökad efterfrågan på fysiska avgränsningar på förskolegårdar, detta i takt med att allt fler storförskolor har byggts. Även landskapsarkitekterna bekräftar att fysiska avgränsningar har blivit vanligare i deras projekt under de senaste åren. Det verkar således som att verksamhetens organisering och villkor inte går hand i hand med landskapsforskningens evidens om betydelsen av rymliga, gröna och varierade förskolegårdar.

Ett staket kan ibland vara absolut nödvändigt, inte minst ett som löper längst med förskolegården för att skydda barnen från trafik (Wikland, 2008). Mot denna bakgrund är det tänkbart att ett staket som placeras inom gården också kan inge en känsla av kontroll över barngruppen (Boldemann et al., 2011). Men

är dessa staket olägligt placerade riskerar det att minska både rörelsefriheten samt handlingsmöjligheterna för barnen (Mårtensson, 2013; Boldemann et al., 2011). Mårtensson (2009) betonar vikten av sammanhängande lekytor och menar att blandningen av miljöutbud över hela gården är positiv för barnens lek och rörelse. Större ytor innebär också att barnen lättare kan komma upp i fart och ägna sig åt lekar som kräver mer plats (Mårtensson, 2004).

Landskapsforskningen betonar särskilt utevistelsens potential att gynna barnens möjlighet att röra sig fritt och hitta sina egna platser (Mårtensson, 2004). Då dessa kvaliteter i stort är en bristvara i vårt samhälle, bör det därför uppmuntras på just förskolegården som är en av de platser särskilt kodad för barn (Boverket, 2015). Om barn inte erbjuds möjligheten att själva bestämma över sin tillvaro faller barnens kompetens och förmåga att bedöma en situation i glömska och präglas istället av de vuxnas perspektiv (Aminpour, Bishop & Corkery, 2020).

Ett tydligt exempel på en sådan situation är så kallade mellanrum på gården, till exempel mellan en förrådsbyggnad och ett staket. Malmö stad anger att dessa ska undvikas (Förskoleförvaltningen, 2016). I detta scenario målas barnets möjlighet till självbestämmande upp som en problembild istället för ett bidrag till lärandet. Mellanrum gynnar barns självbestämmande genom att bidra till naturliga kopplingar mellan barnens lekbaser och ökad fysisk aktivitet (Wikland, 2008). Dessutom har mellanrummen ofta inga förutbestämda lekfunktioner i gestaltungsfasen, vilket ytterligare bidrar till barns självbestämmande. Mellanrummen kan även ge möjlighet för barnen att dra sig undan och leka mer ostört, vilket är nödvändigt för att kunna stanna upp och reflektera eller vila från leken (Aminpour, Bishop & Corkery, 2020).

Frågan om överblickbarhet kontra tillsynsansvar är mycket komplex, men som i grunden bottenar i frågan om barnens säkerhet. Landskapsarkitekterna betonar att de alltid försöker bygga säkra och trygga gårdar, men är medvetna om att det inte går att helt bygga bort faror. Samtidigt har barn rätt till spännande och utmanande lekmiljöer (Boverket, 2015), något som pedagogen berättar att förskolan försöker jobba med genom att arbeta med att hitta strategiska platser med bra överblickbarhet. Sandseter (2007) menar i sin forskning att drivkraften bakom barns lek är att lära sig överleva, det vill säga bemästra svåra uppgifter. Poängen är inte att barn ska exponeras för risken att råka ut för en olycka, tyngdpunkten ligger i att de ska få möjlighet att pröva sina färdigheter och förmågor i förhållande till den fysiska miljön. Att tillåtas hoppa från en lägre höjd eller klättra i ett träd kan va tillräckligt för att ge en kittlande känsla av utmaning.

7. Diskussion

Detta arbete har gjorts i syfte att undersöka olika yrkesgruppers perspektiv gällande betydelsen av friyta i förskolans utemiljö, med fokus på den kunskap och föreställningar som bildar underlag för deras omdöme och beslut. Det resultat som framkommit är att utformningen och användandet av friytan är en reflektion av vems fysiska verklighet som har prioriterats. Under arbetet har jag också blivit varse om ytterligare perspektiv som har inflytande över hur gården ser ut och används som jag tidigare inte hade tänkt på. Perspektiv som kom upp under intervjuerna var till exempel politiker, anställda vid andra förvaltningar inom Malmö stad samt barnens föräldrar. Att använda intervju som metod gav därmed vissa insikter som inte gick att finna i litteratur. Vidare är det viktigt att vara medveten om att det är respondenternas syn på hantering av friyta som framkommer, inte en objektiv sanning. Respondenterna representerar inte en hel arbetskår, utan uttrycker personliga åsikter. De intervjuades berättelser ska inte antas ge en generell bild av ämnet utan fungera som illustrerande exempel. Andra berättelser hade troligtvis utmålats om det hade varit andra respondenter.

Referensförskolan är i sina attribut en reflektion av ett samtida sätt att bygga förskola. Antalet förskoleplatser överstiger det som räknas som en storförskola och friytans storlek är i enlighet med rådande planeringsverktyg och riktlinjer. Innehållsmässigt på gården finns flera av de aspekter som i landskapsforskning beskrivs som positivt för barnens lek, lärande och utveckling. Samtidigt visar det tillfälliga staket som placerats ut av verksamheten en modifikation av gårdens initiala gestaltning, vilket påverkar organiseringen av friytan samt användandet av gården. Dessa aspekter har gjort gården intressant som referensobjekt.

Anledningen till det tillfälliga staketet visade sig vara mångbottnad och likt empirin från litteraturstudien återfinns flera av de brytningar och gemensamma utgångspunkter mellan de olika perspektiven som intervjuats på förskolan. Till exempel har byggnaden behövt placeras mot mitten av gården, trots att det automatiskt försvårar överblickbarheten. I planeringsfasen behövde planerare förhålla sig till tekniska aspekter som regleras i detaljplanen. Så trots vetskapen om vad som anses underlätta för verksamheten när det gäller tillsynsansvar, så finns det andra faktorer som var tvungna att komma i första hand. Till följd av byggnadens placering har en konflikt uppstått och pedagogerna upplever att det finns svårigheter att hantera den friyta som förskolegården består av. Genom intervjuer samt empiri från litteraturstudien har det tydliggjorts att barnens möjlighet till utforskande och självständighet på förskolegården i viss mån begränsas av personalens förhållningssätt till sitt tillsynsansvar. Staketet

förhindrar barnens fria rörelse och ger dem inte tillgång till hela den friyta som finns till förfogande. Dock beskrivs denna åtgärd ha underlättat det pedagogiska arbetet. En viss storlek innebär således att det finns plats för ett visst innehåll, men det är ingen garant för att innehållet på gården är ändamålsenligt för verksamheten. Därför bör fokus kanske istället läggas på innehållet och att friytans storlek får följa efter.

Genom arbetet har begreppet kvalitet visat sig vara olika beroende på vem som har tolkningsföreträde. Beskrivningar om den rymliga, gröna och varierande utemiljön återkommer upprepade gånger som ett positivt exempel för att verka hälsofrämjande och utvecklande för barn. En förskolegård med dessa kvaliteter beskrivs också kunna ligga till grund för en stor mängd olika aktiviteter och har därför möjlighet att fungera som välfungerande komplement till förskolebyggnadens funktioner. Vissa av dessa aspekter har visat sig vara svåra att kombinera med det som ur ett planeringsmässigt perspektiv beskrivs innebära en kvalitativ förskola. Det vill säga att inom ramarna för stadens förutsättningar samt de lagar och riktlinjer som finns tillgodose behovet av förskoleplatser. Den ekonomiska aspekten nämns också. Ur ett pedagogiskt perspektiv betonas tyngdpunkten vara att utifrån omsorg, lärande och utveckling uppnå målen i läroplanen. De svårigheter som beskrivs i förhållande till förskolegården tycks uppstå när de olika perspektivens definition av kvalitet ska infrias och de olika perspektiven inte resonerar med varandra.

Att definiera exakt vilka och vem som har störst inflytande vid hantering av friyta visade sig vara komplext. Lagförda och ekonomiska aspekter tycks dock vara det som ligger till grund för beslut som främst präglar förskoleutbyggnad. En hierarki tycks också finnas inom det som är lagfört, där de variabler som är mätbara prioriteras högst, till exempel storlekskrav på friyta och tillräckligt med förskoleplatser för att tillgodose behovet som finns. En anledning kan tänkas vara att dessa går att förstå genom siffror, jämfört med mer "mjuka värden". Barnens och personalens välbefinnande verkar inte vara lika enkla att räkna på och tycks därför inte prioriteras lika högt. Detta trots flera larmrapporter om hur den stressiga miljön på förskolan riskerar att urholka verksamhetens kvalitet.

Vissa parametrar som underlättar för personalen har dock synliggjorts genom en konflikt mellan lekvärden och frågan om säkerhet. Flera åtgärder motiveras som nödvändiga för att uppnå säkra och överblickbara förskolegårdar. Allt högre staket som omgärdar gårdarna är ett första steg. Vidare indelning av gården och att undvika så kallade mellanrum har också visat sig vara eftersträvarsvärt. Alla ingrepp i den fysiska miljön påverkar hur den uppfattas och används, vilket inte minst blir tydligt i frågan om avgränsningar. Att fysiskt avgränsa gårdarna

sänder signalen att barn behöver regleras genom att placeras inom särskilda områden som de vuxna anser vara säkra nog. En ökad medvetenhet kring ordet risk i samband med barnperspektivet är i behov av en omdefiniering och inte i lika hög grad kopplas samman med fara och olycka. Att etablera policydokument kring hur kommunen tänker kring detta är en möjlig lösning för att skapa relevanta avgränsningar som ligger till stöd för verksamheten. Avgränsningar måste dock botten i en medvetenhet och kunskap kring var och varför de behövs. Annars riskerar risk- och säkerhetsperspektivet att ta över och hindra den kreativitet som kan finnas på en förskolegård.

Vidare indelning av gården bör därmed ta platsens förutsättningar i beaktning och inte ske slentrianmässigt eller av rena bekvämlighetsskäl, annars riskerar vi att bidra ytterligare till att reducera våra barns rörelsefrihet. Vi borde också vara vaksamma på vilka signaler det sänder ut till våra barn. Vad signalerar det egentligen att hantera barn på samma sätt som djur som hålls i bur? Barn behöver element av utmaningar för att testa sina färdigheter och förmågor i mötet med den fysiska miljön. I takt med att barnen växer och utvecklas visar resultatet i arbetet även att barn har en önskan om att kunna bestämma själv och ha möjlighet att dra sig undan. Om vi bygger bort alla möjligheter till det försvinner flera av de aspekter som är nödvändiga för barns utveckling och som de förtjänar.

Detta arbete pekar mot att mindre förskolor och en mindre barngrupp är att föredra för välbefinnande och utveckling, med avseende på stress för både barn och pedagoger. Men då utvecklingen av förskoleutbyggnad pekar åt ett annat håll krävs det en medvetenhet kring utformning av förskolegården för att motverka dessa negativa effekter. För att inte bli en belastning för verksamheten krävs en tydlig planering och organisering i samtliga led.

Som tidigare nämnts i diskussionen finns det fler perspektiv som verkar inom förskolan eller med inflytande över planeringen av förskolegården som inte hörts i detta arbete. För att ytterligare bredda studien och öka förståelsen för olika yrkesgruppers förhållningssätt, skulle vidare forskning kunna inkludera dessa röster.

8. Slutsatser

Förskolegårdens organisering har visat sig vara avgörande för barns möjlighet för lek, lärande och utveckling. Men att översätta barns behov och intressen vid förskoleutbyggnad har visat sig vara svårt. Samtliga yrkesgrupper som verkar inom förskolan eller med inflytande över planeringen av dessa miljöer har visat sig ha olika bakgrund och representerar olika synsätt gällande förskolegården. De har alla sina egna tolkningar av barns behov och intressen. Genom att sammanlänka olika professioners perspektiv och kunskap kan en mer sammanhållen syn på förskolegården skapas. Denna bör sedan användas för att skapa utvecklande och välfungerande förskolegårdar. Att identifiera utvecklingspotentialer och konfliktpunkter har möjlighet att skapa en större förståelse mellan perspektiven.

Det är svårt att avgöra vilket perspektiv som bör väga tyngst och varför. Oavsett vilket, handlar det om att vuxna tar beslut åt barnen istället för att låta dem göra det själva. Att vara barn idag är att behöva någon som finns där, någon som ser efter ens behov och som för ens talan. Det är vi vuxna som behöver vara denna någon, både i det lilla och det stora, och genom våra beslut visa att vi bryr oss. Då barndomen har blivit allt mer institutionaliserad under de senaste decennierna ligger ett stort ansvar hos de yrkesgrupper som verkar inom de skrån med inflytande över förskoleutbyggnad att förstå hur olika beslut påverkar våra barn. Den samlade kompetensen bör användas så att vi kan erbjuda våra barn en utvecklande och trygg uppväxtmiljö.

9. Referenser

Aminpour, F., Bishop, K. & Corkery, L. (2020). The hidden value of in-between spaces for children's self-directed play within outdoor school environments. *Landscape and Urban Planning*, vol. 194, ss. 1-16.

Berglind, D., Hansson, L., Tyneliys, P. & Rasmussen, F. (2017). Levels and Patterns of Objectively Measured Physical Activity and Sedentary Time in 4-Year-Old Swedish Children. *Journal of Physical Activity and Health*, vol. 14(2), ss. 117 - 122.

Berglind, D. & Chen, C. (2019). *Policyer om fysisk aktivitet och utomhusvistelse kan främja förskolebarns fysiska aktivitet* [faktablad]. Stockholm: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin [2020-02-25]

Berkhuizen, C. (2014). *De yngsta barnens möjligheter till samspel på förskolegården*. Diss. Malmö: Malmö Universitet.

BFS 2015:1 FRI. *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*. Karlskrona: Boverket.

Björklid, P. (2005). Lärande och fysisk miljö – en kunskapsöversikt mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Serien "Forskning i fokus nr. 25".

Boldemann, C., Dal, H., Blennow, M., Wester, U., Mårtensson, F., Raustorp, A. & Yuen, K. (2005). *SCAMPER Sunshades and Children's mental, motor and physical abilities in skill-promoting Environments*. Stockholm: Stockholms läns landsting. (2005:3)

Boldemann, C., Dal, H., Mårtensson, F., Cosco, N., Moore, R., Bieber, B. & Söderström, M. (2011). Preschool outdoor play environment may combine promotion of children's physical activity and sun protection. Further evidence from Southern Sweden and North Carolina. *Science & sports*, 26(2), ss. 72-82.

Boldemann, C. (2013). Utemiljön och barns hälsa. I: de Laval, S. (red.). *Skolans och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, Movium och Arkus, ss. 33-38.

Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket och Movium.

Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101. DOI: <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Broberg, Malin, Hagström, Birthe & Broberg, Anders (2012). *Anknytning i förskolan: vikten av trygghet för lek och lärande*. 1. uppl. Stockholm: Natur & Kultur

Bråten, B., Hovdenak I., Haakestad H. & Sønsterudbråten S. (2015). *Har barn det bra i store barnehager?* Oslo: Fafo. (Fafo-rapport 2015:48)

Chawla, L. (2007). Childhood Experiences Associated with Care for the Natural World: A Theoretical Framework for Empirical Results. *Children, Youth and Environments*, Vol. 17, No. 4, ss. 144-170.

Chawla, L. (2015). Benefits of Nature Contact for Children. *Journal of Planning Literature*, 30(4), 433– 452.

Faber Taylor, A., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2002). View of nature and self-discipline: Evidence from inner city children. *J Environ Psychol*, 22, ss. 49– 63. DOI: doi:10.1006/jevp.2001.0241

Fjærtøft, I, Kjønneksen, L & Støa, E. M. (2018). *Barn - unge og fysisk aktivitet Operasjonalisering av anbefalingene om fysisk aktivitet og stillesitting for barn og unge i alderen 0-18 år*. Notodden: Skriftserien Universitetet i Sørøst-Norge.

Förskoleförvaltningen (2016). *Funktionsprogram för förskolan*. Malmö: Malmö stad.

Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B, Nilsson, P. & Ekman, A. (1997). *Ute på dagis*. Alnarp: Movium.

Groenholt Olesen, L., Lund Kristensen, P., Korsholm, L. & Froberg, K (2013). Physical Activity in Children Attending Preschools. *Pediatrics*, 14, ss. 1310-1318.

Gärdenfors, P. (2009). *Lek ur ett evolutionärt och kognitivt perspektiv*. I: Jensen, Mikael & Harvard, Åsa (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Jansson, Märit (2009). *Management and use of public outdoor playgrounds*. Diss. (sammanfattning) Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet, 2009.

Jansson, M., & Lindgren, T. (2012). A review of the concept 'management' in relation to urban landscapes and green spaces: Toward a holistic understanding. *Urban forestry & urban greening*, 11(2), ss. 139-145.

Johansson, M. & Küller, M. (red.) (2005). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur

Jungmark, Lena & Åkerblom, Petter (2015). *Skolgården: förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting

Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989) *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge University Press.

Korpela, Kalevi, Kyttä, Marketta, Hartig, Terry (2002) Restorative experience, self-regulation and children's place preferences. *Journal of Environmental Psychology*, 22 387-398.

Kragh-Müller, G. & Ringsmose, C. (2015). *Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner - En rapport om børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner*. Aarhus: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

Kylin, M. (2003). Children's den's. *Children, Youth and Environments*, Vol. 13, No. 1, ss. 30-55.

Kylin, M. & Bodelius, S. (2015a). A Lawful Space for Play: Conceptualizing Childhood in Light of Local Regulations. *Children, Youth and Environments*, Vol. 25, No. 2, Child-Friendly Cities: Critical Approaches (2015), ss. 86-106.

Kylin, M & Bodelius, S. (2015b). *Riktlinjer för lek? Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn : reflektioner kring hur föreställningar om barn och barndom påverkar utformningen av staden*. SLU Alnarp: Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet (Rapport 2015:21).

Malmö stad (2011). Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekkvalitet. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.

Malmö stad (2016). *Friytor vid förskolor och skolor - riktlinjer från stadsbyggnadsnämnden*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.

Malmö stad (2017). *Limhamns hamnområde*. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Service/Var-stad-och-var-omgivning/Stadsplanering-och-strategier/Stadsutvecklingsomraden/Limhamns-hamnomrade.html> [2020-01-08]

Malmö stad (2019a). *Nya förskolor*. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Service/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskola-och-pedagogisk-omsorg/Nya-forskolor.html> [2019-12-10]

Malmö stad (2019b). *Bojens förskola*. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Service/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskola-och-pedagogisk-omsorg/Forskolor-A-O/Forskolor/B/Bojens-forskola.html> [2020-01-08]

Malmö stad (2019c). *Strategisk och långsiktig utbyggnad av förskolor och platser*. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Service/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskola-och-pedagogisk-omsorg/Nya-forskolor/Strategisk-och-langsiktig-utbyggnad-av-forskolor-och-platser.html> [2020-01-08]

Malmö stad (2019d). *Så bygger vi nya förskolor*. Tillgänglig:
<https://malmo.se/Service/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskola-och-pedagogisk-omsorg/Nya-forskolor/Sa-bygger-vi-forskolor.html> [2020-01-08]

Månsson, L. & Lindstaf, L. (2013). Storlek och användbarhet hos skolor och förskolor. I: de Laval, S. (red.). *Skolans och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, Movium och Arkus, ss. 67-74.

Mårtensson, Fredrika (2004). *Landskapet i leken: en studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet, 2004.

Mårtensson, F., Boldemann, C., Söderström, M., Blennow, J-E, Englund, P & Graph, P (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, 15, ss. 1149-57.

Mårtensson, F. (2009). Lek i verklighetens utmarker. I: Jensen, Mikael & Harvard, Åsa (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Mårtensson, F (2011) Miljöpsykologiska perspektiv på barns naturkontakt. I: Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman, J. (2011). *Den*

nyttiga utevistelsen?: forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. Stockholm: Naturvårdsverket

Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen?: forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang.* Stockholm: Naturvårdsverket

Mårtensson, F. (2012). Hälsofrämjande äventyr med naturen som distraktion. *Social medicinsk tidskrift*, 3, ss. 224-231.

Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk tidskrift*, 4, ss. 502-509 Tillgänglig via:
<http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/viewFile/1027/835>
[2019-11-26]

Nicholsson, S. (1971) The Theory of Loose Parts, An important principle for design methodology. *Studies in Design Education Craft & Technology*, 4(2), ss.5-14.

Nielsen, A. & Hägerhäll, C (2012). Impact of space requirements on outdoor play areas in public kindergartens. *Nordic journal of architectural research*. 2, ss. 8-28.

OMEP (2009). *Barns delaktighet i det fysiska rummet. Svenska OMEP:s utvecklingsprojekt med stöd av Allmänna arvsfonden 2007-2009.* Tillgänglig via:
<http://www.omep.org.se/uploads/files/omep.uppslag.pdf> [2019-11-20]

Pagels, P. & Raustorp, A. (2013). Att studera förskolebarns fysiska aktivitet. *Socialmedicinsk tidskrift*, 4, ss. 510-517.

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning.* Johanneshov: MT

Raustorp, A., Boldemann, C., Pagels, P. & Cosco, N., Söderström, M. & Mårtensson, F. (2012). Accelerometer Measured Level of Physical Activity Indoors and Outdoors During Preschool Time in Sweden and the United States. *Journal of Physical Activity and Health*, 9(6):801-8.

Regeringen (2020). *Idag blir barnkonventionen svensk lag*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/idag-blir-barnkonventionen-svensk-lag/> [2020-01-30]

Regeringens proposition 2017/18:194. *Fler nyanlända ska uppnå behörighet till gymnasieskolan och kvaliteten i förskola och fritidshem ska stärkas*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Sandseter, E. B. H. (2007). Categorizing Risky Play-how can we identify risk-taking in children's play? *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 237-252

SCB (2017). *Grundskolor och friytor - nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevers tillgång till friytor 2014-2017*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

SFS 2010:800. Skollagen. Stockholm: Utbildningsdepartementet. SFS

SFS 2010:900. Plan och bygglag. Stockholm: Näringsdepartementet. Skolverket

Skolverket (2017). *Måluppfyllelse i förskolan*. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2018). Läroplan för förskolan Lpfö 18. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2019). *PM - Barn och personal i förskolan per den 15 oktober 2018*. Stockholm: Skolverket.

Storli, R. & Løge Hagen, T. (2010). Affordances in outdoor environments and children's physically active play in pre-school. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18:4, 445-456, DOI: 10.1080/1350293X.2010.525923

Szczepanski, A. (2007) Uterummet - ett mäktigt klassrum med många lärmiljöer. I: Dahlgren, Lars Owe (red.). *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur, ss. 9-37.

Söderström, M., Boldemann, C., Sahlin, U., Mårtensson, F., Raustorp, A. & Blennow M (2012). The quality of the outdoor environment influences children's health – a cross-sectional study of preschools. *Acta Paediatrica*, vol. 102, no. 1, pp. 83-91. DOI: <https://doi.org/10.1111/apa.12047>.

Söderström, M., Boldemann, C., & Mårtensson, F. (2013). Opportunities for a health-promoting workplace at preschool. *Socialmedicinsk tidskrift*, 90(4), 647-657.

Unicef (2018). *Barnkonventionen*. Tillgänglig via:
<https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen> [2020-02-10]

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wells, N. (2000). At home with nature. Effects of “greenness on children’s cognitive functioning. *ENVIRONMENT AND BEHAVIOR*, Vol. 32 No. 6, ss. 775-795.

Wells, N., Mårtensson, F & Jimenez, F (2012). Children and nature. I: Dickinson, Janis L. & Bonney, Rick (red.) (2012). *Citizen science [Elektronisk resurs] public participation in environmental research*. Ithaca: Comstock Pub. Associates.

Wikland, M. (2008) *Förskolegårdar i Bredäng – hur kan utemiljön stimulera till fysisk aktivitet?* Centrum för folkhälsa, Stockholms läns landsting.

Wikland, M. (2013). Att bedöma stödjande miljöer för fysisk aktivitet i förskolan. *Social medicinsk tidskrift*, 4, ss. 561-571.

Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2016). *Barngruppens storlek i förskolan: konsekvenser för utveckling och kvalitet*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Williams, P., Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2018). A Perspective of Group Size on Children’s Conditions for Wellbeing, Learning and Development in Preschool. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(5), pp.696-711. DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2018.1434823>

Bildförteckning

Figur 1, 3-11. Samtliga foton är tagna av Niki Lindgren (2019).

Figur 2. Illustrationsplan av tema: arkitekter (2016).